

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jennie Karlsson

Underhållsbidrag till barn

Särskilt om standardtillägg vid växelvist boende

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin för examen: HT 2014

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	3
Förkortningar	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsning	8
1.4 Metod, material och forskningsläge	8
1.5 Disposition	10
2 Barns rätt till underhåll	12
2.1 Bakgrund	12
2.2 Allmänt om underhåll till barn	13
2.3 Föräldrars underhållsskyldighet	14
2.4 Underhållsstöd	17
3 Underhållsbidrag till barn	20
3.1 Förutsättningar för att en förälder ska åläggas att betala underhållsbidrag	20
3.2 Beräkning av underhållsbidrag	22
3.2.1 Allmänt om metoden	22
3.2.2 Barnets behov	23
3.2.3 Föräldrarnas ekonomiska förmåga	25
3.2.4 Skälighetsbedömning	26
4 Särskilt om standardtillägg	28
4.1 Förutsättningar för och beräkning av standardtillägg	28
4.2 Rättstillämpningen i hovrätt	32
4.2.1 Allmänt	32
4.2.2 Grundförutsättningar	32
4.2.3 Beräkning av standardtilläggets storlek	34
4.2.4 Likvärdig boendestandard	35
4.2.5 Beaktande av faktiska kostnader	36
5 Standardtillägg vid växelvist boende	38
5.1 HD:s avgörande om underhållsbidrag vid växelvist boende	38
5.2 Skyldighet att utge standardtillägg med stöd av FB 7 kap. 6 §	41
6 Analys och slutsatser	44
6.1 Omständigheter som beaktas vid utdömande av standardtillägg	44
6.2 Vem av föräldrarna avgör vad standardtillägget ska användas till?	48
6.3 Möjligheten att utdöma standardtillägg vid växelvist boende	50
6.3.1 HD:s domskäl i avgörandet om underhållsbidrag vid växelvist boende	50
6.3.2 Förenlighet med principen om barnets bästa	51
6.3.3 Rätt att förfoga över standardtillägget vid växelvist boende	53
6.3.4 Tillämpbarheten av FB 7 kap. 6 § som stöd för att utdöma standardtillägg	53
6.3.5 Kravet på försummelse i FB 7 kap. 6 §	54
6.3.6 Sammanfattning	57
Käll- och litteraturförteckning	58
Rättsfallsförteckning	60

Summary

Children are entitled to an economic standard that is comparable with the standard that their parents have. This principle is reflected in the child's right to receive an addition to the average maintenance allowance, a so-called standard addition. In year 2013, the Supreme Court stated that a child who lives alternately with their parents are entitled to a maintenance allowance. By applying article 6 in Chapter 7 of the Swedish Code on Parenthood (CP) the Supreme Court stated that children who lives alternately with their parents are entitled to maintenance allowance if one of the parents has a larger economic capacity than the other parent. The ruling was motivated by the Supreme Court with the principle of the child's right to an economic standard that is comparable with the standard that his or her parents have. This paper aims to explain the child's right to a standard addition and to problematize this right in relation to the ruling by the Supreme Court regarding maintenance allowance to children who lives alternately with their parents. In order to do so, the following questions are answered. What circumstances are taken into account when determining the standard addition? Which parent determines what costs the standard addition is to be used for? Can a parent, through the application of article 6 in Chapter 7 of the CP, be required to pay a standard addition to a child who lives alternately with his or her parents?

The methodology used in this paper is classical legal method. Cases pronounced by the Courts of Appeal since 2010 and later are presented in order to give the reader an up-to-date perspective on how Swedish courts apply the rules on standard addition. In the analysis of this paper it is found to be most efficient to include the standard addition in the right for children who lives alternately with their parents to receive maintenance allowance. However, there is the issue of fulfilling the criteria of negligence set in article 6 in Chapter 7 of the CP. This issue may be resolved through the use of a different method for determining the standard addition, which results in more

predictability. Through implementing such a method, one would also accomplish the objective to minimise conflicts among separated parents. The current established law gives a method that ends in unpredictable results and therefore creates a platform for disputes between parents.

Legal doctrine have presented a method for determining the standard addition where the child's actual costs for recreational activities are being used as a guideline on how much standard addition a child is entitled to. Such a method requires that the child has established costs and therefore limits the child's right to a standard addition. Instead, another method is argued for which lets the standard addition represent a percentage of the most wealthy parent's surplus of income, where the basic maintenance allowance has been deducted. Such a method for determining the standard addition would result in more predictability and it would also enable the parent, who has a larger economic capacity, to calculate the standard addition in advance. The parent can thereby avoid neglecting his or her obligation to provide the child with a standard addition.

Sammanfattning

År 2013 fastställde HD att barn som bor växelvis hos sina föräldrar har rätt till underhållsbidrag när den ena föräldern har ett större ekonomiskt utrymme. Den föräldern kan då åläggas att betala underhållsbidrag med stöd av FB 7 kap. 6 §. HD:s motivering utgick från principen om barns rätt till en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar. Samma princip ligger till grund för institutet standardtillägg, som innebär en rättighet för barn att erhålla ett förhöjt underhållsbidrag då föräldrarna har det gott ställt i ekonomiskt hänseende. Denna framställning syftar till att redogöra för barns rätt till standardtillägg samt att problematisera den rättigheten i förhållande till HD:s ställningstagande avseende barns rätt till underhållsbidrag vid växelvist boende. Följande frågeställningar besvaras. Vilka omständigheter beaktas i den bedömning som föregår ett utdömande av standardtillägg? Vem av föräldrarna avgör vilka kostnader standardtillägget ska användas till? Kan en förälder, genom tillämpning av FB 7 kap. 6 §, åläggas att betala standardtillägg till ett barn som bor växelvis hos båda sina föräldrar?

Huvudsakligen tillämpas traditionell rättsdogmatisk metod med utgångspunkt i det positiva rättskällematerialet. Det redogörs för rättstillämpningen av institutet standardtillägg i hovrättsavgöranden från 2010 och senare. Avsikten därmed är att belysa aktuell rättstillämpning av institutet. I uppsatsen framhålls att det framstår som mest ändamålsenligt att barn, som bor växelvis hos sina föräldrar, ska ha rätt till standardtillägg. Problematiken kring hur försummelsekravet i FB 7 kap. 6 § ska tillgodoses lyfts fram. Som lösning på den problematiken förespråkas en reglering för fastställande av standardtillägg som bidrar till mer förutsebarhet. Ökad förutsebarhet bör resultera i att en förälder, som har ett stort ekonomiskt utrymme, kan undgå att försumma sin skyldighet att utge standardtillägg. Vidare framhålls att det även finns ytterligare målsättningar, såsom konfliktminimering mellan föräldrarna, som föranleder att det finns ett behov av mer förutsebarhet avseende fastställandet av standardtillägg. Gällande rätt ger ingen enhetlig bild

över vilka omständigheter som ska beaktas vid fastställandet av standardtillägg.

I doktrin har förespråkats en modell för fastställande av standardtillägg som innebär att barnets faktiska kostnader ska beaktas. En sådan ordning ställer krav på att barnets kostnader är etablerade och innebär således en begränsning av barnets rätt till standardtillägg. Den modell som förespråkas i uppsatsen innebär att standardtillägget fastställs som en procentsats av förälderns inkomstöverskott, efter det att underhåll för barnets grundbehov avräknats. En sådan modell bör leda till mer förutsebarhet eftersom den är tydlig och enkel för föräldrar att tillämpa. Genom att tillämpa denna modell kan en förälder, som har ett större ekonomiskt utrymme, undvika att agera försumligt genom att själv beräkna det standardtillägg barnet har rätt till och utbetala motsvarande summa.

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention av den 20 november 1989 om barnets rättigheter
Ds	Departementsserien
FB	Föräldrabalken (1949:381)
HD	Högsta domstolen
Indexlagen	Lag (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SFB	Socialförsäkringsbalken (2010:110)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Alla föräldrar är underhållsskyldiga gentemot sina barn. Enligt föräldrabalken (FB) 7 kap. 1 § är föräldrarnas underhållsskyldighet beroende av vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Barnets behov fastställs dels genom tillämpning av schablonbelopp, dels med beaktande av föräldrarnas ekonomiska ställning.

Barn har rätt att leva på en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar. Om föräldrarna har det gott ekonomiskt ställt har barnet därför rätt till standardtillägg avseende underhåll utöver barnets grundbehov.¹ Någon detaljerad lagreglering av institutet standardtillägg finns inte. I praxis från 1985 har emellertid fastställts att barnet har rätt till ett så stort tillägg att dess standard motsvarar den bidragsskyldiges standard, under förutsättning att barnet på ett rimligt sätt kan tillgodogöra sig tillägget.²

I två situationer kan en förälder, enligt FB 7 kap. 2 §, bli skyldig att fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag. Den ena situationen föreligger då föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet och barnet bor tillsammans med en av föräldrarna. Under sådana omständigheter kan den förälder som barnet inte bor tillsammans med bli skyldig att betala underhållsbidrag till barnet.

Den andra situationen föreligger när barnet bor tillsammans med endast en av föräldrarna och den föräldern ensam är vårdnadshavare för barnet. Under sådana omständigheter kan den andre föräldern bli skyldig att betala underhållsbidrag. Tidigare ansågs barn få sitt behov av underhåll tillgodosett genom den dagliga vård och omsorg som barnet får av boendeföräldern. Barn

¹ Prop. 1978/79:12 Underhåll till barn och fränskilda, s. 105.

² Se NJA 1985 s. 781 och NJA 1995 s. 297.

som bor växelvis hos sina föräldrar anses vara bosatta hos båda föräldrarna. Därför ansågs ingen av föräldrarna, vid växelvist boende, kunna åläggas att betala underhållsbidrag till barnet.

År 2013 fastställde Högsta domstolen (HD) emellertid att barn, som bor växelvis hos sina föräldrar, har rätt till underhållsbidrag från den förälder som har ett större ekonomiskt utrymme än den andre föräldern.³ I domskälen klargjorde HD att genom tillämpning av FB 7 kap. 6 § kan en förälder som har ett större ekonomiskt utrymme åläggas att betala underhållsbidrag vid växelvist boende. Motiveringen till utvidgandet av möjligheten att ålägga förälder att betala underhållsbidrag angavs vara att barn har rätt till en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar. Samma princip motiverar standardtillägget.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att redogöra för barns rätt till standardtillägg samt att problematisera denna rättighet i förhållande till HD:s ställningstaganden i rättsfallet NJA 2013 s. 955.

I avsikt att konkretisera uppsatsens syfte framhålls följande frågeställningar.

- Vilka omständigheter beaktas i den bedömning som föregår ett utdömande av standardtillägg?
- Vem av föräldrarna avgör vilka kostnader standardtillägget ska användas till?
- Kan en förälder, genom tillämpning av FB 7 kap. 6 §, åläggas att betala standardtillägg till ett barn som bor växelvis hos båda sina föräldrar?

³ NJA 2013 s. 955.

1.3 Avgränsning

Uppsatsen avgränsas till sitt syfte och angivna frågeställningar. Barns rätt till underhåll tangerar två rättsområden - familjerätt och socialrätt. Denna framställning är familjerättslig och vissa socialrättsliga aspekter som ämnet innefattar lämnas därför utanför. Allmänna regler om underhållsstöd redogörs översiktligt för. Målsättningen är att presentera ett bredare perspektiv på regelverket om underhåll till barn.

Barns boende är relevant för uppsatsens frågeställningar i viss utsträckning. Barnets boende är en faktor som har varit väsentlig för huruvida barnet har rätt till underhållsbidrag eller ej. FB:s regler om vårdnad, umgänge och boende har en karaktär som skiljer sig från FB:s regler om underhåll. En djupare framställning av reglerna kring barns boende blir allt för omfattande för denna framställning. Följaktligen redogörs för barns boende endast i den omfattning det får betydelse för föräldrarnas underhållsskyldighet.

Det bör framhållas att inriktningen för denna uppsats är den standardhöjande delen av barns underhåll. Barns rätt till ekonomisk trygghet och liknande frågor relaterar snarare till barnets grundbehov och sådana frågor lämnas således utanför denna framställning.

1.4 Metod, material och forskningsläge

Mot bakgrund av dels uppsatsens ämne, dels befintligt och för ämnet relevant material bedöms den rättsdogmatiska metoden som mest ändamålsenlig. För att uppnå uppsatsens syfte och besvara dess frågeställningar görs således en systematisering och tolkning av gällande rätt i enlighet med rättskälleläran.⁴ Den rättskällelära som tillämpas värderar rättskällorna enligt följande ordning: lag, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin.⁵

⁴ Peczenik, Juridikens teori och metod, s. 33.

⁵ Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 36 f.

Huvudsakligen tillämpas traditionell metod, med det positiva rättskällematerialet som utgångspunkt. Vidare finns ett begränsat inslag av empiri i form av en kortfattad studie av opublicerade hovrättsavgöranden gällande standardtillägg från år 2010 och framåt. Av samtliga hovrättsavgöranden sedan 2010 har åtta stycken bedömts vara av relevans för denna framställning och utgör således underlag för uppsatsen.

Regleringen av underhållsbidrag är nationell och återfinns i FB 7 kap. Detaljerad lagreglering av rätten till standardtillägg finns inte, varför vägledning söks i förarbeten, praxis och doktrin. Rättskällorna har, utöver sin deskriptiva roll, även fungerat som utgångspunkt för egna reflektioner och slutsatser. Uppsatsens utgångspunkt är gällande rätt och dess utveckling i rättspraxis, med särskilt fokus på NJA 2013 s. 955. Utvecklingen problematiseras och analyseras i uppsatsen.

De hovrättsavgöranden som presenteras i uppsatsen har på grund av att de ej rapporterats in såsom vägledande ingen prejudicerande verkan. Avsikten med att redogöra för målen i denna framställning är närmast att belysa hur den aktuella rättstillämpningen faktiskt ser ut, vilka resonemang som presenteras och vilka omständigheter som beaktas.

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) är inte inkorporerad i svensk rätt. Den utgör ett folkrättsligt traktat och förbinder staten Sverige. All svensk lagstiftning som rör barn ska dock utformas i överensstämmelse med barnkonventionen.⁶ Principen om barnets bästa kommer till uttryck i artikel 3 och utgör en grundläggande princip som är självständig och dessutom ska genomsyra de övriga bestämmelserna i konventionen. Artikel 27 stadgar barnets rätt till en levnadsstandard som möjliggör barnets utveckling.⁷ Principen om barnets bästa har fått störst genomslag i frågor om barns boende, umgänge och vårdnad. Principen har

⁶ Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige, s. 10.

⁷ DS 2014:27 Ökat stöd för underhållsreglering av Socialdepartementet, s. 31 f.

dock fortfarande betydelse för samtliga frågor som rör barn och beskrivs därför översiktligt i uppsatsen.

Utöver det material som utgör de traditionella rättskällorna begagnas i viss mån även råd och rekommendationer från Socialstyrelsen. Anledningen därtill är att Socialstyrelsens råd och rekommendationer avseende underhållsbidrag har fått stort genomslag i såväl rättstillämpning som i doktrin.

Aktuell forskning på det relevanta området är begränsad. Två författare som bör nämnas är Johanna Schiratzki och Anna Singer, vilka förefaller ha producerat de mest relevanta och aktuella framställningarna vad gäller underhållsbidrag och standardtillägg. Den 21 februari 2014 publicerade Singer en analys av rättsfallet NJA 2013 s. 955. Schiratzki utkom år 2005 med boken *Rättvist underhållsbidrag till barn*. Boken utgör en kombinerad handbok och ett debattinlägg. Underhållsbidragets tillgodoseende av barns grundbehov har fått större utrymme i doktrin. Detta kan förklaras med att denna del av underhållet ämnar tillgodose ett ändamål av mer beaktansvärd karaktär än den standardhöjande delen.

1.5 Disposition

Inledningsvis, i kapitel två, redogörs för barns allmänna rätt till underhåll. I kapitlet beskrivs bakgrunden till bestämmelserna samt görs en allmän redogörelse av regelverket kring barns rätt till underhåll och föräldrars underhållsskyldighet. Vidare presenteras underhållsstödet kortfattat.

I kapitel tre koncentreras framställningen på underhållsbidrag till barn. Först redogörs för vilka förutsättningar som krävs för att en förälder ska bli skyldig att fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet. Därefter presenteras den beräkningsmodell som tillämpas för beräkning av underhållsbidrag till barn.

I det efterföljande kapitlet, kapitel fyra, behandlas standardtillägget. Förutsättningar för att standardtillägg ska utgå samt beräkningsgrunder för fastställande av vilket belopp standardtillägget ska utgå till framställs. Vidare redogörs för avgöranden från hovrätt, som är meddelade under år 2010 och senare, i vilka hovrätten haft anledning att ta ställning till huruvida standardtillägg ska utgå och till vilket belopp.

I femte kapitlet riktas fokus mot frågan huruvida standardtillägg kan utdömas vid växelvist boende. Rättsfallet NJA 2013 s. 955 redogörs för särskilt. Dessutom följer en kort analys av rättsfallet samt hur det förhåller sig till standardtillägget. Denna analys följs upp och utvecklas i kapitel 6.

Avslutningsvis presenteras övergripande analys och slutsatser i kapitel sex. Genom analysen är ambitionen att på ett djupare plan framföra relevanta tankar och idéer kring uppsatsens ämne och syfte. Det återknyts till uppsatsens syfte och frågeställningar genom att dessa besvaras med sammanfattande slutsatser.

2 Barns rätt till underhåll

2.1 Bakgrund

Under slutet av 1970-talet genomfördes en omfattande reform av reglerna om underhåll.⁸ Reformen behandlade reglerna om underhåll till barn och till make samt den offentligrättsliga regleringen av underhåll. Huvuddragen i lagstiftningen om underhåll härstammar från familjerättsliga lagar från 1920-talet.⁹ Huvudsyftena med reformen var att mildra underhållsbördan för ekonomiskt svaga underhållsskyldiga och i rättssäkerhetsintresse skapa större enhetlighet i rättstillämpningen. Genom reformen avskaffades underhållsskyldighetens ovillkorlighet.¹⁰ I reformen fanns en målsättning att se till barnets bästa och skapa en rättvis belastning på föräldrarnas ekonomi.¹¹

Såväl barnets föräldrar som det allmänna ska tillse att barnet får en god uppväxt. I form av bl.a. kommunal barnomsorg, förskolor och vanlig grundskola ansvarar samhället för barnets uppväxt. Av barnkonventionen art 27 framgår att konventionsstaterna ska tillerkänna alla barn den levnadsstandard som fordras för barnets utveckling. Denna bestämmelse syftar till att stärka barns ekonomiska ställning. Det framgår att barnets föräldrar är de som har huvudsakligt försörjningsansvar i den mån de har ekonomisk förmåga. Det åligger konventionsstaterna att bistå föräldrarna i att tillgodose att barnet får en erforderlig levnadsstandard.

Principen om barnets bästa framgår av art 3 barnkonventionen och ska beaktas vid frågor om barns försörjning. Det anses vara förenligt med barnets bästa att barnet har en nära relation till båda sina föräldrar.¹² Det anses vara förenligt med barnets bästa att barnet har en nära relation till båda sina för-

⁸ Prop. 1978/79:12.

⁹ Prop. 1978/79:12 s. 75.

¹⁰ Prop. 1978/79:12 s. 1.

¹¹ Prop. 1978/79:12 s. 116.

¹² SOU 2011:51 s. 17.

äldrar och detta anses bäst kunna tillgodoses genom växelvis boende.¹³ Genom att minimera konflikter mellan föräldrarna ökar chanserna för att barnet får en nära relation med båda sina föräldrar.¹⁴

Grundläggande målsättningar och principer beträffande barns rätt till underhåll är bl.a. att barn ska ha rätt till en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar, att reglerna i möjligaste mån ska verka konfliktminimerande samt att det ska bli ett rättvist och rimligt utfall i varje enskild situation.¹⁵

2.2 Allmänt om underhåll till barn

I svensk rätt regleras underhåll till barn i två skilda regelverk, FB 7 kap. och socialförsäkringsbalken (SFB) 17-19 kap. Den civilrättsliga regleringen i FB, som ålägger föräldrar att betala underhåll till sina barn, skiljer sig från den offentligrättsliga regleringen i SFB. SFB reglerar statens ekonomiska ansvar för barns underhåll.

Barnets vårdnadshavare ansvarar för att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning, FB 6 kap. 1 och 2 §§. Grundläggande bestämmelser om föräldrars underhållsskyldighet mot barn återfinns i FB 7 kap. Alla föräldrar, oavsett relationsstatus, är skyldiga att bidra till sitt barns försörjning om föräldern har förmåga till det och barnet är i behov av underhåll. Av FB 7 kap. 1 § framgår att föräldrar ska svara för underhåll till sina barn i den mån det är skäligt. Hänsyn ska vid skälighetsbedömningen tas till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga samt till barnets egna inkomster, tillgångar och sociala förmåner.

I nyss nämnda lagrum stadgas vidare att föräldrars underhållsskyldighet upphör när barnet fyller 18 år. Det finns dock ett undantag från denna regel. I det fall barnet går i grundskola, gymnasieskola eller genomför jämförbar

¹³ Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler, s. 53

¹⁴ SOU 2011:51 s. 55.

¹⁵ Prop. 1978/79:12 s. 94 och SOU 2011:51 s. 22.

grundutbildning är föräldrarna dock underhållsskyldiga så länge utbildningen pågår men längst tills dess barnet fyller 21 år.

Det som föranleder underhållsskyldighet är föräldraskapet som sådant men det är inte enbart biologiska föräldrar som är underhållsskyldiga mot sina barn. Underhållsskyldigheten gäller även för adoptivföräldrar mot adoptivbarn med stöd av FB 4 kap. 8 § och kan under vissa omständigheter åläggas styvföräldrar enligt FB 7 kap. 5 §.

Den offentlighetsrättsliga regleringen gällande underhåll till barn utgörs av regler om underhållsstöd. Dessa regler återfinns i SFB 17-19 kap. Genom underhållsstödet garanterar samhället barns underhåll. I FB 7 kap. 2a § regleras hur fullgörandet av underhållsskyldigheten ska ske när underhållsstöd enligt SFB 19 kap. utgår. Bestämmelsen föreskriver att en förälder som är betalningsskyldig för underhållsstöd till barn anses ha fullgjort sin underhållsskyldighet intill det belopp som lämnas i underhållsstöd till barnet. Detta innebär att underhållsbidrag vanligen fastställs endast när underhållsbidraget överstiger underhållsstödets belopp.

2.3 Föräldrars underhållsskyldighet

Alla föräldrar är alltså underhållsskyldiga mot sina barn. Utgångspunkten har varit att de föräldrar som varaktigt sammanbor med sina barn uppfyller denna underhållsskyldighet genom att ta hand om barnet och stå för olika kostnader för detta.¹⁶ Under vissa förutsättningar kan en förälder bli förpliktad att fullgöra sin underhållsskyldighet genom att utge underhållsbidrag.

Av FB 7 kap. 2 § följer att en förälder är skyldig att fullgöra sin underhållsplikt genom att betala underhållsbidrag i två situationer. Den ena situationen är för handen när föräldern inte har vårdnad om barnet och inte heller bor stadigvarande tillsammans med barnet. Den andra situationen föreligger när

¹⁶ Prop. 1978/79:12 s. 91.

föräldern har vårdnad om barnet gemensamt med den andre föräldern men barnet bor varaktigt tillsammans endast med den andre föräldern. Enligt FB 7 kap. 6 § kan en förälder förpliktigas att betala underhållsbidrag om föräldern försummar sin underhållsskyldighet. Denna bestämmelse är tillämplig då styvföräldrar har försummat den underhållsskyldighet som följer av FB 7 kap. 5 §.¹⁷

Enligt FB 7 kap. 5 § kan den som varaktigt sammanbor med annans barn och dess vårdnadshavare bli underhållsskyldig för barnet under förutsättning att hen är gift med vårdnadshavaren eller har eget barn tillsammans med vårdnadshavaren. Bestämmelsen ger uttryck för principen att alla barn i samma familj ska ha rätt till likvärdig levnadsstandard.¹⁸ Denna underhållsskyldighet är subsidiär till underhållsskyldigheten som åligger den föräldern som barnet inte bor tillsammans med.

Styvförälders bidragsskyldighet kommer, på grund av dess egenskap av att vara subsidiär, normalt endast att avse en nivå över underhållsstödet.¹⁹ I det fall barnets biologiska förälder, som barnet inte bor tillsammans med, fullgör sin bidragsskyldighet, är styvföräldern bidragspliktig för den standardökning som barnet är berättigad till om styvföräldrarnas ekonomiska förmåga medger sådan.

FB:s bestämmelser om underhåll är huvudsakligen dispositiva.²⁰ Fastställande av underhållsskyldighet sker, enligt FB 7 kap. 2 § 2 st., genom dom eller avtal. Domstolsförfarandet, i mål avseende underhållsbidrag till barn, är dispositivt tvisterättsligt. Det innebär att domstolens utredningsansvar, i motsats till vad som gäller i andra familjerättsliga barnmål, är begränsat. Rätten kan inte fastställa ett högre eller lägre underhållsbidrag än vad som yrkats.²¹

¹⁷ Prop. 1978/79:12 s. 167.

¹⁸ Prop. 1998/79:12 s. 87 f.

¹⁹ Prop. 1978/78:12 s. 87 f.

²⁰ Prop. 1978/79:12 s. 165.

²¹ Prop. 1978/79:12 s. 107.

Av lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag (indexlagen) framgår att fastställt underhållsbidrag ska anpassas till förändringar i penningvärdet. Enligt indexlagen 3 § 3 st. sker en ändring av bidragsbeloppet den 1 februari varje år. Bidragsbeloppet ändras med samma procenttal som basbeloppet ändrats med, indexlagen 4 § 1 st.

Bestämmelsen FB 7 kap. 10 § 1 st. stadgar att jämkning av fastställt underhållsbidrag kan ske under förutsättning att ändrade förhållanden föranleder sådan jämkning. Varje förändring av någon av de faktorer som påverkar underhållsbidragets storlek föranleder inte jämkning. Det krävs att förändringen är betydelsefull, att underhållsbidraget med hänsyn till de ändrade förhållandena inte framstår som rimligt samt att de ändrade förhållandena inte var kända eller kunde förutses redan vid tiden för bestämmandet av underhållsbidragets storlek.²²

Jämkning kan även ske av underhållsbidrag som fastställts under oskäligen förhållanden, FB 7 kap. 10 § 2 st. Omständigheter som kan föranleda sådan jämkning är t.ex. om motparten har fått igenom ett avtal om underhållsbidrag genom aggressivt uppträdande, överraskningstaktik eller annat missbruk av förhandlingsläget. Dessutom ska beaktas om avtalet grundats på oriktiga uppgifter.²³ Huvudregeln är att underhållsbidraget står fast. Jämningsmöjligheten motiveras med att hänsyn ska tas till barnets bästa. Dessutom tillgodoses intresset av att belastningen på föräldrarnas ekonomi blir rättvis och rimlig.²⁴

Regleringen av umgängesavdrag återfinns i FB 7 kap. 4 § och stadgar följande. Förutsättning för att umgängesavdrag ska få göras är att den bidragskyldige antingen har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem dygn eller under en kalendermånad haft barnet hos sig sammanlagt sex dygn. Dygn då barnets vistelse upphör räknas som ett helt dygn när vistelsen inte startat samma dygn. Avdrag görs på det underhållsbidrag, som

²² Prop. 1978/79:12 s. 116.

²³ Prop. 1978/79:12 s. 118.

²⁴ Prop. 1978/79:12 s. 116.

räknat för kalendermånad gäller för tiden för vistelsen, med 1/40 för varje helt dygn. Avdrag kan göras senast sex månader efter utgången av den kalendermånad som umgänget ägde rum.

Det finns en möjlighet för föräldrarna att redan vid bestämmandet av underhållsbidraget ta hänsyn till i vilken utsträckning barnet kommer utöva umgänge med den andre föräldern. Detta förutsätter att föräldrarna i förväg kommer överens om klara riktlinjer för umgängets omfattning. Tas sådan hänsyn kan den bidragspliktige föräldern inte tillgodoräkna sig ytterligare umgängesavdrag för dessa umgängestillfällen.

2.4 Underhållsstöd

Statens ekonomiska ansvar för barns underhåll framgår, som nämnts ovan, av SFB 17-19 kap. Av bestämmelsen SFB 17 kap. 2 § framgår att underhållsstöd kan lämnas till ett barn vars föräldrar inte bor tillsammans. Det är barnet och inte föräldern som har rätt till underhållsstöd. Vidare framgår av nämnda lagrum att en förälder kan bli skyldig att betala hela eller delar av underhållsstödet till Försäkringskassan. Detta gäller om föräldern är underhållsskyldig för barnet och underhållsstöd har lämnats till barnet.

När ett barn är folkbokfört och endast bor varaktigt hos en av föräldrarna anses denna förälder vara boendeförälder enligt SFB 17 kap. 3 §. För att underhållsstöd ska utgå i dessa situationer krävs, enligt SFB 18 kap. 2 och 4 §§, att boendeföräldern är bosatt i Sverige samt att boendeföräldern är barnets vårdnadshavare.

Av SFB 17 kap. 4§ följer att växelvist boende, när det är fråga om underhållsstöd, innebär att barnet bor varaktigt hos båda sina föräldrar och är folkbokfört hos en av dem. Enligt SFB 18 kap. 2 och 5 §§ lämnas underhållsstöd vid växelvist boende under förutsättning att den som ansöker om

underhållsstödet är bosatt i Sverige samt att båda eller en av föräldrarna är barnets vårdnadshavare.

Enligt SFB 18 kap. 5 § uppgår underhållsstödet som huvudregel till 1 273 kr per månad och barn. Vid växelvist boende får föräldrarna dela på underhållsstödet och de kan således erhålla högst 636 kr vardera, SFB 18 kap. 16 och 25 §§. Beloppet på 636 kr reduceras beroende av respektive förälders egen inkomst. Ursprungligen hade endast den förälder, som barnet var folkbokförd hos, rätt att erhålla underhållsstöd vid växelvist boende. Motivet till lagändringen var i huvudsak en strävan efter att uppnå en mer rättvis ekonomisk fördelning mellan föräldrarna samt en strävan efter att utforma reglerna så att barnet får så nära och god relation som möjligt till båda sina föräldrar.²⁵

Rätten till underhållsstöd förutsätter inte någon fastställd underhållsskyldighet och kan därför inte ses som ett förskott på underhållsbidraget. Med termen bidragsskyldig åsyftas den som enligt FB 7 kap. 2 § 1 st. fullgör sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag, detta framgår av SFB 17 kap. 5 §.

Om underhållsstöd har lämnats ska den bidragsskyldige, enligt SFB 19 kap. 2 §, i förskott varje månad betala ett belopp till Försäkringskassan, som helt eller delvis motsvarar underhållsstödet. Försäkringskassan ska fastställa denna betalningsskyldighet till ett visst betalningsbelopp per år, i anslutning till att beslut om underhållsstöd meddelas, SFB 19 kap. 3§.

Hur betalningsbeloppet ska beräknas framgår av bestämmelserna SFB 19 kap. 16-27 §§. Enligt SFB 19 kap. 16-17 §§ utgörs beloppet av ett visst procenttal av den bidragsskyldiges årsinkomst minskat med ett grundavdrag per 100 000 kr. Vilket procenttal som står till grund för beräkningen avgörs av hur många barn den bidragsskyldige är förpliktigad att betala underhåll för enligt FB 7 kap. 1 §.

²⁵ Prop. 1999/00:118 Underhållsstöd vid växelvis boende s. 18.

Enligt SFB 18 kap. 21 § ska underhållsstödet reduceras i de fall den bidragsskyldige betalar underhåll till barnet minst motsvarande den återbetalningsskyldighet som beräknats enligt reglerna i SFB 19 kap. 10-17, 21, 26 och 27 §§. I de fall den bidragsskyldige betalar ett högre belopp än den återbetalningsskyldighet som kan åläggas honom lämnas underhållsstödet som ren utfyllnad och kallas då för utfyllnadsbidrag. Barnet får således en högre ekonomisk standard i dessa situationer.

En särskild ordning gäller alltså för återbetalningsskyldighet och beräkning av underhållsstöd när barnet bor växelvis hos båda sina föräldrar. Denna särreglering motiveras av att det tidigare inte ansågs vara en möjlighet att ålägga ena föräldern att betala underhållsbidrag vid växelvist boende.²⁶ Av lagkommentaren till SFB 19 kap. 2§ framgår att endast den förälder, som i enlighet med 7 kap. 2 § 1 st. FB ska betala underhållsbidrag till ett barn, kan åläggas återbetalningsskyldighet för underhållsstöd som utgetts enligt SFB.²⁷

²⁶ Prop. 1999/2000:118 s. 32.

²⁷ Lagkommentar till SFB 19 kap. 2 § hämtad från Karnov juridik 2014-10-31.

3 Underhållsbidrag till barn

3.1 Förutsättningar för att en förälder ska åläggas att betala underhållsbidrag

Bestämmelser om när underhållsskyldigheten ska fullgöras genom erläggande av underhållsbidrag finns i FB 7 kap. 2 § 1 st. och FB 7 kap. 6 §. Av FB 7 kap. 2 § 1 st. framgår att denna skyldighet ska åläggas en förälder som inte har vårdnad om sitt barn och inte bor varaktigt tillsammans med barnet. Vidare anges i senast nämnda lagrum att denna skyldighet också ska åläggas en förälder som tillsammans med den andre föräldern har gemensam vårdnad om barnet när barnet bor varaktigt tillsammans med endast den andra föräldern. När endast en av föräldrarna har vårdnad om barnet krävs det inte att barnet bor och tas om hand av sin vårdnadshavare. Det innebär att om barnet bor hos t.ex. sina morföräldrar ska det inte påverka underhållsskyldigheten.²⁸

Barnets boende får således avgörande inflytande över huruvida underhållsbidrag ska utbetalas eller ej. Barn anses vara boende hos den förälder vars adress barnet är folkbokförd på. I de fall ett barn bor växelvis hos sina föräldrar anses barnet bo stadigvarande hos båda föräldrarna.²⁹ Idag talar mycket för att växelvist boende, på samma sätt som hänt med gemensam vårdnad vid avgörande av vårdnadsfrågan, ska komma att bli den vanligaste utgångspunkten när barns boende ska bestämmas.³⁰

I de fall föräldrarna är oense om vart barnet ska anses vara bosatt, kan andra omständigheter än folkbokföringsadress vara vägledande för bedömningen. Sådana omständigheter är t.ex. hur länge barnet faktiskt vistas hos var och en av föräldrarna samt var barnet förvarar sina tillhörigheter. Även om ett

²⁸ Prop. 1978/79:12 s. 157.

²⁹ Prop. 1978/79:12 s. 158.

³⁰ SOU 2011:51 s. 177.

barn vistas längre tid hos den ena föräldern än hos den andra, kan boendet anses utgöra växelvist boende. I det fall barnet vistas hos en av föräldrarna endast en tredjedel av tiden utgör denna vistelse i vart fall umgänge och barnet anses således inte vara varaktigt boende hos båda föräldrarna.³¹

Reglerna i FB 7 kap. 2 § kompletteras av FB 7 kap. 6 §, som stadgar att en förälder som inte är bidragsskyldig enligt FB 2 kap. 2 § kan åläggas att utge underhållsbidrag om föräldern försummar sin underhållsskyldighet enligt FB 7 kap. 1 §.³² Av motiven till denna bestämmelse framgår att bestämmelsen kan tillämpas i följande situationer. När en förälder bor tillsammans med sitt barn men inte fullgör sin underhållsskyldighet samt om en förälder är ensam vårdnadshavare och barnet bor hos den andra föräldern. Vidare är bestämmelsen tillämplig i de fall barnet inte bor tillsammans med någon av föräldrarna. Som angivits ovan under 2.3 kan FB 7 kap. 6 § också användas för att ålägga styvföräldrar skyldighet att betala underhållsbidrag till styvbarn.³³

En skillnad i förhållande till bidragsskyldighet enligt FB 7 kap. 2 § är att underhållsbidrag som fastställts med stöd av FB 7 kap. 6 § får bestämmas med beaktande av de faktiska kostnader som den underhållsskyldige svarar för, trots försummelsen i övrigt.³⁴ När bidragsskyldighet fastställts med stöd av FB 7 kap. 2 § ska hela underhållsbördan bestämmas. Bestämmelserna om förbehållsbelopp i FB 7 kap. 3 § är enligt ordalydelsen i lagrummet endast tillämpliga vid bestämmande av underhållsbidrag enligt FB 7 kap. 2 §. Eftersom det framgår av FB 7 kap. 1 § att hänsyn ska tas till föräldrarnas ekonomiska förmåga bör dock FB 7 kap. 3 § kunna tillämpas analogt.³⁵

I motiven anges att underhållsbidrag inte blir aktuellt vid växelvist boende eftersom det är naturligt att föräldrarna vid ett sådant boendearrangemang fullgör sin underhållsskyldighet genom att svara för de direkta kostnaderna

³¹ NJA 1998 s. 267.

³² Prop. 1978/79:12 s. 156.

³³ Prop. 1978/79:12 s. 167.

³⁴ Prop. 1978/79:12 s. 167.

³⁵ Lagkommentar till FB 7 kap. 6 § hämtad från Karnov juridik 2014-10-31.

för barnet som uppkommer under vistelseperioden.³⁶ I Socialstyrelsens allmänna råd från år 1989 slås fast att, eftersom barnet vid växelvist boende inte bor hos endast en av föräldrarna kan underhållsbidrag vid växelvis boende ej utgå.³⁷

År 2013 fastslog dock HD att underhållsbidrag visst kan utgå vid växelvist boende.³⁸ Av prejudikatet följer att i de fall ett barn bor växelvis hos sina föräldrar kan FB 7 kap. 6 § tillämpas i förhållande till den förälder, som har ett större ekonomiskt utrymme än den andre, om barnet inte får det underhåll från föräldern som barnet har rätt till enligt FB 7 kap. 1 §. Närmare redogörelse för rättsfallet återfinns nedan under 5.1.

3.2 Beräkning av underhållsbidrag

3.2.1 Allmänt om metoden

Reformen av reglerna om underhållsbidrag som genomfördes i slutet av 1970-talet syftade alltså, som nämnts ovan, till att bl.a. bestämma klara riktlinjer för beräkningen av underhållsbidrag. Målsättningen var att åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning. Ytterligare en målsättning var att tillgodose behovet av att kunna göra en rättvis och rimlig avvägning mellan inblandade parter intressen i det enskilda fallet.³⁹

Genom reformen lagstodgades flera betydelsefulla utgångspunkter. Dessutom gjordes åtskilliga vägledande uttalanden i propositionen till reformen. Utöver detta uppmanades regeringen att uppdra åt Socialstyrelsen och Riksförsäkringsverket att utarbeta riktlinjer av rådgivande natur för hur beräkningen av underhållsbidrag skulle gå till.⁴⁰

³⁶ Prop. 1978/79:12 s. 91.

³⁷ Allmänna råd från Socialstyrelsen 1989:6, s. 24 f.

³⁸ NJA 2013 s. 955.

³⁹ Prop. 1978/79:12 s. 94.

⁴⁰ Prop. 1978/79:12 s. 96 ff.

Socialstyrelsen utgav år 1989 *Allmänna råd från Socialstyrelsen 1989:6 Underhållsbidrag till barn*. Dessa riktlinjer fick stort inflytande som vägledning för beräkningen av underhållsbidrag. Riktlinjerna har, trots att de i egenskap av råd från myndighet inte är bindande för domstolarna, kommit att få betydelse även för rättstillämpningen. De allmänna råden är upphävda sedan år 1999 men kan fortfarande fungera vägledande.⁴¹

Utgångspunkten för beräkning av underhållsbidrag är att beloppet ska vara skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Vid beräkningen används följande formel. Barnets behov multiplicerat med kvoten av den bidragsskyldiges överskott dividerat med föräldrarnas sammanlagda överskott. Resultatet utgör det belopp som underhållsbidraget ska uppgå till.⁴² Det underhållsbidrag som räknas fram genom metoden ska vidare genomgå en skälighetsbedömning.⁴³

Beräkningen beskrivs kunna ske i fyra steg. I det första steget sker en beräkning av barnets grundbehov genom en tillämpning av ett schablonbelopp. I steg två görs en bedömning av vardera förälderns överskottsbelopp sedan förbehållsbeloppet avdragits. Ovan angiven formel används i steg tre för att räkna fram det underhållsbidrag som i steg fyra ska genomgå en avslutande skälighetsbedömning.⁴⁴ Den avslutande skälighetsbedömningen motiveras av att omständigheterna i de enskilda fallen är så varierande att det inte utan vidare går att förlita sig på att matematiska beräkningar utifrån schablonvärdet alltid ger ett rättvist resultat.⁴⁵

3.2.2 Barnets behov

Det belopp som ska spegla barnets grundbehov anses motsvara kostnader för barnets mat, förbrukningsvaror, hygienartiklar, kläder, lek och fritid,

⁴¹ Saldeen, Barn- och föräldrarätt, s. 279.

⁴² Prop. 1978/79:12 s. 102 f.

⁴³ Prop. 1978/79:12 s. 107.

⁴⁴ Bejstam och Wickström, Underhållsstöd och underhållsbidrag, s. 163.

⁴⁵ Prop. 1978/79:12 s. 107.

husgeråd och inventarier, barnvagn, spjäsäng, TV, radio, reparationer, dagstidningar, telefon, hushållsel, försäkringar och fickpengar. Beloppet beräknas schablonmässigt efter rekommendation från Socialstyrelsen med utgångspunkt i Konsumentverkets beräkningar av hushållskostnader. En procentsats, som är styrd av barnets ålder, utgör grund för beräkningen. För barn i åldrarna 0-6 gäller 65 procent, för 7-12 år gäller 80 procent och för barn i åldrarna 13 år och äldre gäller 95 procent. Denna procentsats av basbeloppet utgör barnets grundbehov.⁴⁶

Barnets grundbehov kan nedjusteras om barnet erhåller vissa typer av socialförmåner, detta framgår av FB 7 kap. 1 § 1 st. Exempel på sådana socialförmåner är barnbidraget.⁴⁷ Särskilda behov föranleder istället en uppjustering av barnets grundbehov motsvarande särskilda kostnader som barnet har. Utgångspunkten vid fastställande av särskilda behov är faktiska extra kostnader för barnet. Kostnader som avses är t.ex. sjukvårdskostnader och kostnader för barnomsorg.⁴⁸

Om barnet har inkomster eller stora tillgångar ska dessa beaktas enligt FB 7 kap. 1 § 1 st. 2 men. Mindre inkomster som ett barn får genom sommarjobb eller liknande bör inte påverka underhållsskyldigheten. Barnets tillgångar ska i första hand beaktas endast beträffande avkastningen av tillgången.⁴⁹ Huruvida barnets tillgångar som sådana ska beaktas avgörs genom en jämförelse mellan barnets och de underhållsskyldigas ekonomiska förhållanden. Ju högre beräknat överskott den underhållsskyldige har desto mindre angeläget är det att beakta barnets egna tillgångar, såvida dessa tillgångar inte uppgår till ett mycket betydande belopp.⁵⁰

Genom ovanstående beräkningar har det belopp, som anses utgöra barnets behov av underhåll från föräldrarna, räknats fram. Schablonbeloppen bildar, som beskrivs ovan, en utgångspunkt för beräkningen av barnets behov i hel-

⁴⁶ Allmänna råd från Socialstyrelsen 1989:6, s. 35 ff.

⁴⁷ Prop. 1978/79:12 s. 154.

⁴⁸ Prop. 1978/79:12 s. 161 och 104.

⁴⁹ Prop. 1978/79:12 s. 154.

⁵⁰ NJA 1996 s. 134.

het. Detta belopp kan upp- och nedjusteras beroende av förhållanden på barnets sida såsom socialförmåner och särskilda behov.

Barnets behov kan också öka på grund av förhållanden hos föräldrarna. Om föräldrarna har det bra ställt ekonomiskt, kan barnet göra anspråk på en högre standard. Bedöms barnet ha behov av en högre standard på grund av föräldrarnas ekonomiska ställning ska ett så kallat standardtillägg utgå.⁵¹

3.2.3 Föräldrarnas ekonomiska förmåga

Med en förälders ekonomiska förmåga enligt FB 7 kap. 1 § 1 st. avses en förälders förvärvsförmåga. Vid beräkningen av en förälders underhållsskyldighet bör de faktiska inkomst- och förmögenhetsförhållandena utgöra utgångspunkten. Förutsättningar för att använda en sådan fiktiv inkomst föreligger när den underhållsskyldige utan godtagbar anledning underlåter att skaffa sig inkomster som sätter honom i stånd att bidra till barnets underhåll. Beloppet beräknas då med hänsyn till den verkliga förvärvsförmågan.⁵²

Enligt FB 7 kap. 3 § utgörs föräldrarnas ekonomiska förmåga av deras respektive överskott efter det att ett förbehållsbelopp, som innefattar alla vanliga levnadskostnader, har dragits från nettoinkomsten. Vanliga levnadskostnader utgörs av ett normalbelopp motsvarande 120 % av gällande prisbasbelopp samt skälig bostadskostnad.

Normalbeloppet anses motsvara föräldrarnas utgifter för mat, kläder, hygien, TV m.m. Den bidragsskyldige kan förbehålla sig ett högre belopp om det kan visas att utgifterna för vanliga levnadsomkostnader på grund av särskilda omständigheter är onormalt höga eller om den bidragsskyldige har extra utgifter som framstår som nödvändiga. Ett exempel på sådana kostnader är väldigt höga resekostnader till och från arbetet. Bostadskostnad ingår

⁵¹ Prop. 1978/79:12 s 83.

⁵² Prop. 1978/79 s. 107 och 401 f.

också i förbehållsbeloppet och räknas ut genom att bruttobostadskostnaden minskas med eventuellt bostadsbidrag.⁵³

Vidare får förbehållas ytterligare belopp för vissa personer som tillhör den bidragsskyldiges hushåll. Av FB 7 kap. 3 § 3 st. följer att den bidragsskyldige, om särskilda skäl föreligger, får förbehålla ett belopp även för underhåll till make eller person med vilken den bidragsskyldige varaktigt sammanbor och har gemensamt barn. Förbehållsbeloppet räknas i så fall ut enligt ovan med skillnaden att normalbeloppet istället utgör 60 % av gällande prisbasbelopp. Den bidragsskyldige får, enligt FB 7 kap. 3 § 4 st., förbehålla underhåll jämväl för hemmavarande barn med 40 % av gällande prisbasbelopp. Från detta belopp ska dock avräknas vad barnets andra förälder kan anses ha förmåga att tillskjuta i underhåll.

Som angivits ovan återstår, sedan förbehållsbeloppet avräknats föräldrarnas inkomst, ett inkomstöverskott. Detta inkomstöverskott ska ligga till grund för den fortsatta beräkningen av underhållsbidraget i enlighet med ovan angiven beräkningsformel. Avslutningsvis ska beloppet genomgå en skälighetsbedömning.

3.2.4 Skälighetsbedömning

I den avslutande skälighetsbedömningen tillses att det blir rättvist och rimligt i varje enskilt fall. Det anses vara av stor vikt att domstolarna vid fastställande av underhållsbidrag har möjlighet att göra en fri bedömning.⁵⁴

Det framhålls i motiven att omständigheterna i det enskilda fallen är mycket varierande men att domstolarna på grund av processens dispositivitet trots allt är bundna av parternas yrkanden och de faktaunderlag som presenterats av parterna.⁵⁵ Övriga steg i beräkningen av underhållsbidrag är tydliga och

⁵³ Prop. 1978/79:12 s. 99 f.

⁵⁴ Prop. 1978/79:12 s. 107 och 397 f.

⁵⁵ Prop. 1978/79:12 s. 107.

utgår ifrån ganska exakta värden varför en avslutande skälighetsbedömning bör genomföras.

Följande framgår angående den avslutande skälighetsbedömningen av socialstyrelsens allmänna råd. Vid bedömningen huruvida det framräknade preliminära underhållsbidraget ska höjas eller sänkas bör en jämförelse göras med det totala överskottet. Vidare ska hänsyn tas till föräldrarnas levnadsstandard samt sociala problem hos den bidragspliktige eller hos den bidragspliktiges familj. Här kan även ställning tas till huruvida standardtillägg ska utgå.⁵⁶

⁵⁶ Allmänna råd från socialstyrelsen 1989:6 s. 94 f.

4 Särskilt om standardtillägg

4.1 Förutsättningar för och beräkning av standardtillägg

Målsättningen att barn ska ha rätt att leva på en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar förverkligas alltså genom institutet standardtillägg. Det tillgodoses genom att den föräldern, som har ett större ekonomiskt utrymme, betalar ett standardtillägg till den andre föräldern. Precis som är ordningen med den del av underhållsbidraget som ska täcka barns grundbehov, disponerar den förälder som erhåller bidraget över vad pengarna ska användas till. Detta gäller oberoende av huruvida föräldrarna har gemensam vårdnad eller ej.

Av FB 7 kap. 1 § följer att föräldrarna ska svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Det faktum att föräldrars underhållsskyldighet är beroende av deras ekonomiska förhållanden innebär dels att föräldrarna ska ha en viss ekonomisk förmåga för att överhuvudtaget kunna bli underhållsskyldiga, dels att barn kan göra anspråk på en högre standard och ett högre underhåll ju bättre föräldrarnas ekonomiska ställning är.⁵⁷

Enligt förarbetena ska barnets underhållsbehov inte ses fristående från föräldrarnas ekonomiska förhållanden. Därför har barnet rätt till ett standardtillägg som i första hand ska bedömas i förhållande till vad som utgör båda föräldrarnas sammanlagda överskott av nettoinkomsten sedan förbehållsbeloppen räknats från. Mer ledning i hur standardtillägget ska beräknas framgår inte av förarbetena. Istället hänvisas till de allmänna råd som förarbetena uppmanar regeringen att ge Socialstyrelsen i uppdrag att utforma.⁵⁸

⁵⁷ Prop. 1978/79:12 s. 83.

⁵⁸ Prop. 1978/79:12 s. 105.

Socialstyrelsens allmänna råd kategoriserar standardtillägget som en del av barnets behov. Vid en fullständig beräkning av underhållsbidraget tas emellertid hänsyn till huruvida standardtillägg ska utgå först vid den avslutande skälighetsbedömningen. Några närmare anvisningar för hur beräkningen ska göras framställs dock inte.⁵⁹

I rättsfallet NJA 1985 s. 781 hade HD att ta ställning till huruvida standardtillägg skulle utgå. Avgörandet har ofta hänvisats till i efterföljande rättspraxis och är fortfarande det mest inflytelserika prejudikatet vad gäller tillämpning av reglerna om standardtillägg.⁶⁰ HD fastställde, med hänvisning till uttalanden i förarbetena, att barnet har rätt till ett så stort bidrag att dess standard är likartad med den bidragsskyldiges standard. HD villkorade dock barnets rätt till standardtillägg med att barnet ska kunna tillgodogöra sig standardtillägget och ansåg därför att det var mer motiverat att utdöma standardtillägg ju äldre barnet var.

Inledningsvis beräknades ett underhållsbidrag för barnets grundbehov. För att beräkna detta utgick HD från den metod som förespråkats i förarbetena.⁶¹ Först i den avslutande skälighetsbedömningen togs ställning till huruvida det var berättigat att ett standardtillägg skulle utgå. Det uttalades att ju bättre föräldrarnas ekonomiska förhållanden är, desto högre underhållsanspråk kan barnet ställa. Detta innebär, enligt HD, att även mindre angelägna behov bör tillgodoses då föräldrarna har det gott ekonomiskt ställt.

Domstolen fastställde det underhållsbidrag som skulle utgå för att täcka barnets grundbehov till 800 kr i månaden samt konstaterade att den bidragsskyldige, efter att ha betalat denna summa, disponerade ett ansevärt inkomstöverskott samt förfogade över en ganska betydande förmögenhet. Mot bakgrund av detta samt det faktum att barnet snart var i tonåren och därför skulle komma att öka sitt anspråk på uppväxtmiljö succesivt ansågs det be-

⁵⁹ Allmänna råd från Socialstyrelsen 1989:6, s. 41 och 94 f.

⁶⁰ Se t.ex. mål nr T 3616-11.

⁶¹ Se ovan under 4.1.

fogat att utdöma ett standardtillägg. Vidare tog domstolen vid bedömningen av standardtilläggets storlek hänsyn till boendeföräldrarnas ekonomi samt den bidragsskyldiges utgifter i samband med umgänge och fastställde standardtillägget till 300 kr.

Den bidragsskyldige hävdade i NJA 1995 s. 297 att eftersom barnet aldrig sammanbott med den bidragsskyldige föräldern har barnet aldrig inrättat sig efter den bidragspliktiges ekonomiska standard. Enligt den bidragsskyldiges förmenande hade barnet av den anledningen inte rätt till ett standardtillägg. Denna argumentation avfärdades av HD. Barns rätt att leva på en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar påverkas således inte av att barnet aldrig bott tillsammans med den bidragsskyldige föräldern.

I nyss nämnda rättsfall var det tvistigt huruvida barnet var i behov av standardtillägg under en viss period om arton månader. Barnet var under början av denna period knappt ett år gammalt. Hovrätten fastställde, med hänsyn till den bidragsskyldiges ekonomiska förhållanden, att standardtillägg skulle utgå trots barnets låga ålder. Villkoret att barnet ska kunna tillgodogöra sig standardtillägget var således uppfyllt trots att barnet endast var knappt ett år gammal.

I både NJA 1985 s. 781 och NJA 1995 s. 297 utgick domstolen från föräldrarnas ekonomiska förhållanden snarare än barnets faktiska utgifter. I NJA 1985 s. 781 bestämdes att standardtillägg skulle utgå mot bakgrund av att barnets anspråk på standardhöjning var förestående, vilket i sin tur var en konsekvens av att barnet snart skulle bli tonåring. I båda målen tog rätten ställning till huruvida standardtillägg skulle utgå först vid den avslutande skälighetsbedömningen.

I NJA 1996 s. 134 fastställdes standardtillägget redan då barnens behov beräknades. I stället för att bestämma ett separat standardtillägg i den avslutande skälighetsbedömningen fastställdes det totala underhållsbidraget inklusive standardtillägg. Därefter fördelades behovsbeloppet proportionellt

mellan föräldrarna i förhållande till deras respektive förmåga. Tillämpningen av denna ordning föranleddes enligt domstolen av att den förälder som barnen bodde tillsammans med hade ett betydligt högre inkomstöverskott än den bidragsskyldige föräldern.

På grunderna att barnen var i tonåren och att föräldrarnas inkomster sammantaget var mycket goda fastställdes att barnen var i behov av standardtillägg. Vid fastställandet av beloppet på standardtillägget togs hänsyn till barnens faktiska kostnader för fritidsaktiviteter och resor. Beloppet fastställdes mot bakgrund av detta till 1 500 kr per barn och månad. Här togs alltså hänsyn till faktiska kostnader, dock snarare som beräkningsunderlag för standardtilläggets storlek än som en omständighet som föranleder att standardtillägg ska utgå. Den praktiska betydelsen blir emellertid att barn med etablerade kostnader i större utsträckning har rätt till standardtillägg.

Av Socialstyrelsens allmänna råd framgår att då barnet bor tillsammans med den förälder som lever under goda ekonomiska förhållanden kommer den förälderns ekonomiska standard automatiskt barnet tillgodo. I de fall barnet inte bor tillsammans med den förälder som har det bättre ekonomiskt ställt får barnet kompenseras antingen genom att underhållsbidraget höjs eller genom att den bidragsskyldige på annat sätt ökar barnets standard t.ex. genom att bekosta olika fritidsaktiviteter för barnet.

I anslutning till Socialstyrelsens ställningstagande i frågan bör framhållas följande problematik. Utredningar har konstaterat att huruvida standardtillägg ska utgå som ett fast belopp eller om föräldern istället ska betala för vissa fritidsaktiviteter är en vanlig orsak till konflikter mellan särlevande föräldrar.⁶²

Bedömningen huruvida standardtillägg ska utgå överhuvudtaget anges få ske med utgångspunkt i omständigheterna i varje enskilt fall. Vilken standard föräldrarna tidigare givit barnet ska tillmätas betydelse samt barnets

⁶² SOU 2011:51 s. 744.

ålder. Barnets ålder har också inverkan på huruvida standardtillägg överhuvudtaget ska utgå.⁶³

4.2 Rättstillämpningen i hovrätt

4.2.1 Allmänt

Åtta avgöranden från olika hovrätter i Sverige utgör ramen för detta avsnitt. Generella strukturer och utgångspunkter i dessa avgöranden gällande standardtillägg presenteras.

Det bör framhållas att barnen i dessa rättsfall är i åldrarna 5-14 år. Det faktum att frågan om standardtillägg i första hand tas upp vad gäller barn i dessa åldrar stämmer väl överens med tidigare praxis från HD angående villkoret att barn ska kunna tillgodogöra sig standardtillägg. Av detta villkor följer att ju äldre barnet är desto mer angeläget är ett standardtillägg.⁶⁴

4.2.2 Grundförutsättningar

I vissa hovrättsavgöranden framgår tydligt att domstolen anser att det finns två grundförutsättningar som ska vara uppfyllda för att standardtillägg överhuvudtaget ska komma i fråga. Dessa är att den bidragsskyldige efter det att barnets normalunderhåll dragits från inkomsten fortfarande har ett betydande inkomstöverskott samt att barnet är så pass gammalt att barnet kan tillgodogöra sig standardtillägget.⁶⁵ I andra hovrättsavgöranden tas, utöver dessa omständigheter, även hänsyn till faktiska kostnader som barnet har.⁶⁶

I ett rättsfall, där hovrätten fastställde tingsrättens bedömning, togs ingen särskild hänsyn till varken inkomstöverskott eller barnets ålder. Istället uttalades att en skälighetsbedömning av samtliga omständigheter skulle göras

⁶³ Allmänna råd från socialstyrelsen 1989:6, s. 41f.

⁶⁴ NJA 1985 s.781.

⁶⁵ Mål nr T 2746-12.

⁶⁶ Mål nr T 725-11 och T 5723-12.

med beaktande av att barnet hade särskilda utgifter för dans, konståkning musik och kaniner.⁶⁷

I de flesta fall görs alltså först en beräkning av föräldrarnas ekonomiska förmåga och barnets grundbehov och sedan fördelas kostnaden mellan föräldrarna. När ett inkomstöverskott sedan beräknats efter att normalunderhållet dragits från tas ställning till huruvida standardtillägg ska utgå.⁶⁸ Det finns dock undantag. I ett mål bedömdes barnet vara i behov av standardtillägg med beaktande av sin ålder och föräldrarnas månadsinkomst. Först efter att standardtillägget beräknats fördelades underhållsbördan mellan föräldrarna.⁶⁹

Sammanfattningsvis kan konstateras att vid bedömningen av huruvida standardtillägg ska utgå beaktas i dessa avgöranden följande aspekter: Barnets ålder, den bidragspliktiges inkomstöverskott, omfattning av umgänge mellan den bidragspliktige föräldern och barnet samt i vissa fall faktiska och etablerade kostnader för fritidsaktiviteter och annat som kan anses föranleda ett behov av standardtillägg.

Hur sistnämnda bedömningsgrund ska förhålla sig till posten särskilda behov var något som hovrätten hade anledning att ta ställning till i mål nr T9563-13. Tingsrätten ansåg att kostnader för idrotts- och musikaktiviteter m.m. samt kostnader för moped ska utgå i form av standardtillägg. Denna uppfattning delade inte hovrätten som konstaterade att standardtillägget inte är direkt kopplat till barnets behov. Standardtillägget ska istället, enligt hovrätten, läggas till grund för att barnet ska kunna leva på likartad ekonomisk standard som föräldrarna.

⁶⁷ Mål nr T 8195-10.

⁶⁸ Mål nr T 2746-12 och T 9563-13

⁶⁹ Mål nr T 10249-10.

Rättstillämpningen i dessa avgöranden förefaller vara oenhetlig. Schiratzki kom till samma slutsats i en granskning av tingsrättsavgöranden från år 2004.⁷⁰

4.2.3 Beräkning av standardtilläggets storlek

I flera av domskälen lämnas ingen uttrycklig redogörelse för beräkningen av standardtilläggets belopp.⁷¹ Av förarbetena framgår att rätten ska ta hänsyn till föräldrarnas inkomstöverskott när standardtillägg fastställs.⁷² I vissa av målen framgår en tydlig koppling mellan föräldrarnas inkomstöverskott och standardtilläggets storlek.⁷³ I andra mål specificeras inte ens föräldrarnas inkomstöverskott och det verkar närmast som att domstolen gör en skönsmässig uppskattning.⁷⁴ I två mål framkom att den bidragsskyldige hade en inkomst överstigande 50 000 kr per månad, i de målen gjordes ingen beräkning av inkomstöverskottet av domstolarna.⁷⁵

I ett av hovrättsfallen var barnen 9 och 10 år gamla. Den bidragsskyldige hade ett inkomstöverskott på 23 495 kr per månad. Ett standardtillägg på 608 kr per barn och månad utdömdes. Barnen hade begärt ett högre standardtillägg men tingsrätten ansåg att deras relativt låga ålder samt vad som var känt om utgifterna för barnets fritidsaktiviteter föranledde att de yrkade beloppen var alltför höga. Hovrätten fastställde bedömningen i fråga om standardtillägg.⁷⁶ Sammanfattningsvis kan konstateras att de faktorer som kan påverka till vilket belopp ett standardtillägg ska utgå utgörs av föräldrarnas inkomstöverskott, barnets ålder samt barnets utgifter för fritidsaktiviteter.

⁷⁰ Schiratzki, s. 81 f.

⁷¹ Se t.ex. mål nr T 8195-10 och T 725-11.

⁷² Prop. 1978/79:12 s. 105.

⁷³ Se mål nr T 2746-12 och T 1105-1. Standardtillägget fastställdes i båda målen till 600 kr och den underhållsskyldiges inkomstöverskott uppgick till ca. 11 000 kr. Barnen var 6-9 år.

⁷⁴ Mål nr T 8195-10.

⁷⁵ Mål nr T 3616-11 och T 10249-10.

⁷⁶ Mål nr T 5723-12.

4.2.4 Likvärdig boendestandard

I ett hovrättsavgörande⁷⁷ var föräldrarna överens om att de två gemensamma barnens grundbehov av underhållsbidrag utgjorde 2 253 kr för den nioåriga dottern och 2 118 kr för den femåriga sonen. Barnen var stadigvarande boende hos modern och vistades ca en tredjedel av tiden hos fadern. Det yrkades 7 500 kr i underhållsbidrag för respektive barn per månad.

Fadern anförde att barnens faktiska kostnader ska användas som riktmärke för huruvida standardtillägg ska utgå. Vidare menade fadern att i det fall den underhållsskyldiges ekonomiska förmåga får större betydelse än de faktiska kostnaderna är risken stor att standardtillägget i stället bidrar till boendeförälderns personliga behov eller förmögenhetsökning samt att det kan leda till en inskränkning i den underhållsskyldige förälderns del i vårdnaden då den berövas en rimlig möjlighet att utöva inflytande över barnens fritidsaktiviteter. Fadern åberopade även det faktum att barnen vistades hos honom i stor utsträckning och då fick del av hans standard.

Hovrätten konstaterade att parternas gemensamma inkomstförhållanden var goda men att faderns bidragsförmåga var synnerligen god. Han erhöll ca 3,6 miljoner netto om året i samlade tjänste- och kapitalinkomster. På denna grund fastslogs faderns skyldighet att utge standardtillägg till barnen. Hovrätten anförde vidare att kravet på att barnen ska kunna tillgodogöra sig ett standardtillägg inte innebär att standardtillägget är beroende av att det finns faktiska kostnader för fritidsaktiviteter och liknande.

Följande klargöranden gjordes av hovrätten i deras domskäl. ”I en högre standard måste rimligen räknas in exempelvis att man vid inköp av kläder, skor och annan utrustning åt barnen delvis kan välja produkter i ett högre prisskikt än genomsnittsföräldern. Dessutom bör i ett fall som detta, då det är stor skillnad mellan föräldrarnas inkomstöverskott, hänsyn tas till att barnen ska kunna ha en boendestandard som motsvarar faderns.”

⁷⁷ Mål nr T 3616-11.

4.2.5 Beaktande av faktiska kostnader

Hovrätten fastställde år 2011 ett avgörande från tingsrätten enligt vilket tingsrätten konstaterat att när ställning ska tas till huruvida standardtillägg bör utgå ska en skälighetsbedömning göras. Vid en samlad bedömning av samtliga omständigheter och med beaktande av barnets aktiviteter, vilka var konståkning, dans, musikskola och kaniner, fann tingsrätten att den bidragsskyldige skulle betala 600 kr per månad i standardtillägg. Barnet var 9 år gammalt och den bidragsskyldiges inkomstöverskott per månad motsvarade 20 000 kr.⁷⁸

År 2011 utdömdes standardtillägg i ett avgörande från hovrätten efter beaktande av barnets ålder och den bidragsskyldiges standard men hänsyn togs även till barnets merkostnader för idrottsutövning. Barnet gick i idrottsklass och spelade fotboll på hög nivå.⁷⁹

I ett avgörande från år 2014 tog hovrätten ställning till huruvida kostnad för mobiltelefon och pendlingskort ska anses ingå i schablonbeloppen. Vad gäller mobiltelefon ska det anses ingå medan pendlingskortet ska anses utgöra en ytterligare kostnad som barn kan vara i behov av utöver schablonbeloppet. Vidare tog hovrätten ställning till huruvida kostnader för idrotts- och musikaktiviteter m.m. samt kostnader för moped ska anses ingå i schablonbeloppet. Enligt tingsrätten ska sådana kostnader ingå i standardtillägget. Detta höll inte hovrätten med om. Hovrätten konstaterade att standardtillägget inte är direkt kopplat till barnets behov utan kan läggas till för att barnet ska kunna leva på en likartad ekonomisk nivå som föräldrarna.⁸⁰

På Försäkringskassans hemsida tillhandahålls följande information angående standardtillägg. ”Om föräldrarna har en god ekonomi bör även barnet få del av denna standard. Då barnet bor hos en förälder som lever under goda förhållanden kommer denna standard automatiskt barnet tillgodo. Om

⁷⁸ Mål nr T 8195-10.

⁷⁹ Mål nr T 725-11.

⁸⁰ Mål nr T 9563-13.

den av er som barnet inte bor ihop med har det gott ställt eller har en förmögenhet av större värde, kan ni diskutera ett standardtillägg. Ett standardtillägg är ett bidrag som går utöver beräkningen. Ett sådant bidrag behöver inte betalas kontant, utan den bidragsskyldige kan exempelvis betala för barnets läservistelser, utlandsresor, hobbyverksamhet eller liknande.”⁸¹

Av Försäkringskassans information får läsaren närmast uppfattningen att standardtillägget är beroende av faktiska kostnader. Vidare ges en indikation om att standardtillägget ej utgör en rättighet som tillkommer barnet. De skriver att barnet *bör* få del av standarden samt att föräldrarna *kan* diskutera ett standardtillägg.

⁸¹http://www.forsakringskassan.se/fk_apps/FKTextServletWeb/hjalptext?nyckel=UNBE.bau/UNBE.bau.steg4.hjalp_pop.uppgifter&nyttfonster=true (2014-10-15).

5 Standardtillägg vid växelvist boende

5.1 HD:s avgörande om underhållsbidrag vid växelvist boende

I rättsfallet NJA 2013 s. 955 hade parterna tillsammans tre barn. Vid tiden för parternas separation beslutades att barnen skulle bo stadigvarande hos modern. Under år 2010 stadfästes en förlikning mellan parterna, vilken innebar att fadern skulle betala underhållsbidrag till vart och ett av barnen.

Barnen började i januari 2011, då barnen var 7, 5 och 3 år gamla, istället att bo växelvis varannan vecka hos föräldrarna. Med anledning av detta väckte fadern talan mot barnen och yrkade att hans underhållsskyldighet skulle jämkas till noll kr för respektive barn med verkan från 1 januari 2011. Som grund för sin talan anförde fadern att det förelåg ändrade förhållanden eftersom barnen nu bodde växelvis hos föräldrarna.

Barnen bestred faderns yrkande. Som grund anförde barnen att de, till följd av föräldrarnas stora skillnader i ekonomiska förhållanden, levde två helt skilda liv varannan vecka. De framhöll att de hade rätt att leva på en likvärdig standard i båda sina boenden. Vidare framhöll de att eftersom fadern nu inte betalar något underhåll ska han anses försumma sin underhållsskyldighet och åläggas betala underhållsbidrag med stöd av FB 7 kap. 6 §.

Tingsrätten konstaterade att syftet med bestämmelsen i FB 7 kap. 6 § visserligen inte var att tillämpa bestämmelsen på förevarande situation. Detta utgjorde dock inte något hinder mot att tillämpa den. Enligt tingsrätten kan emellertid inte enbart det faktum att den ena föräldern har ett större ekonomiskt utrymme än den andre föräldern föranleda att den förstnämnda föräl-

dern har försummat sin underhållsskyldighet. Inte heller att det faktum att fadern inte betalade underhållsbidrag utgjorde sådan försummelse.

I hovrätten anförde fadern såsom ytterligare grund för jämkning att moderns inkomst ökat sedan förhandlingen i tingsrätten. Hovrätten konstaterade att FB 7 kap. 6 § till sin ordalydelse omfattar ifrågavarande situation samt att förarbetena till bestämmelsen talar för att situationen ska omfattas. Därefter övergick hovrätten till att utreda huruvida det krav på försummelse som framgår av FB 7 kap. 6 § var uppfyllt.

Hovrätten uttalade att kravet på att försummelse bör tolkas restriktivt eftersom bestämmelsen utgör ett undantag till huvudregeln i FB 7 kap. 2 §. Vidare uttalades att när föräldrarna har det gott ställt bör även mindre angelägna behov för barnen tillgodoses, främst genom standardtillägg. Något anspråk på sådant tillägg hade dock inte framställts, varför hovrätten konstaterade att standardtillägg inte var fråga i målet.

Hovrätten framhöll att det åligger föräldern att tillse att barnets basala behov tillgodoses oavsett hur barnets boendesituation ser ut. Uppfyller en förälder inte detta åliggande, kan föräldern enligt FB 7 kap. 6 § anses försumma sin underhållsskyldighet. Då modern inte haft ekonomisk förmåga att täcka hälften av barnens grundbehov ansågs det åligga fadern att tillgodose denna brist, eftersom han hade ett större ekonomiskt utrymme. Genom att ej täcka denna brist hade fadern försummat sin underhållsskyldighet enligt FB 7 kap. 6§.

HD meddelade prövningstillstånd beträffande huruvida FB 7 kap. 6 § ska tillämpas i förhållande till föräldrarna när barnen bor växelvis hos dem och den ene föräldern har ett större ekonomiskt utrymme än den andre. Inledningsvis fastställdes att FB 7 kap. 2 § reglerar de fall då en förälder ska fullgöra sin underhållsskyldighet enligt FB 7 kap. 1 § genom att betala underhållsbidrag till barnet samt att denna bestämmelse kompletteras av FB 7 kap. 6 §. Vidare konstaterades att även om den ursprungliga avsikten med

FB 7 kap. 6 § inte var att tillämpa bestämmelsen vid ifrågavarande situation hindrar inte lydelsen att den tillämpas. Det framhölls att försummelse inte behöver innefatta något klandervärt beteende.

HD framhöll att "[e]n central princip är att barnet ska ha likartad ekonomisk standard som föräldrarna även om dessa inte lever tillsammans. Barnet ska därför ha rätt att leva på en nivå som inte alltför mycket avviker från den standard som den bäst ekonomiskt ställde föräldern har och, vid växelvist boende, inte endast under den tid barnet bor med föräldern. Att en förälder fullgör sin underhållsskyldighet under den tiden utesluter därför inte att föräldern kan anses försumlig i den mening som avses i 7 kap. 6 § FB, om barnet under den tid det bor hos den andre inte får det underhåll från föräldern som det är berättigat till."

Svaret på den dispenserade frågan blev att, när ett barn bor växelvis hos sina föräldrar, FB 7 kap. 6 § ska tillämpas i förhållande till den förälder som har ett större ekonomisk utrymme än den andre, om barnet inte får det underhåll från föräldern som det har rätt till enligt FB 7 kap. 1 §.

Justitierådet Lindskog var skiljaktig avseende domskälen och menade att en förpliktelse att utge underhållsbidrag vid växelvist boende skulle kunna grundas redan på den grundläggande bestämmelsen i FB 7 kap. 1 §. Antingen genom en analog tillämpning av FB 7 kap. 2 § eller en extensiv tolkning av FB 7 kap. 6 §. Han ansåg dock att det inte bör fästas avseende vid kravet på försummelse utan att det bör räcka med ett konstaterande av att underhållsplikt föreligger enligt FB 7 kap. 1 §. Avslutningsvis framhöll Lindskog att en ordning som medförde krav på att faktisk försummelse ägt rum omöjliggör fastställandet av underhållsplikt i samband med att dom på gemensam vårdnad och växelvist boende meddelas. En sådan ordning innebär att föräldrarnas underlåtenhet måste inväntas för att först kunna fastställa försummelse.

5.2 Skyldighet att utge standardtillägg med stöd av FB 7 kap. 6 §

Sedan HD:s avgörande NJA 2013 s. 955 är det fastställt att FB 7 kap. 6 § kan tillämpas för att ålägga en förälder att utge underhållsbidrag när barnet bor växelvis hos sina föräldrar. För att ålägga en förälder sådan skyldighet krävs att den föräldern har ett större ekonomiskt utrymme samt att föräldern försummar sin underhållsskyldighet enligt FB 7 kap. 1 §. Standardtillägg är inte uttryckligen angivet i lagtexten men det anses ingå i det underhåll som barnet har rätt till enligt FB 7 kap. 1 §. HD anger inte någon inskränkning gentemot standardtillägg i sina domskäl.

I rättsfallet hänvisar domstolen till principen att barn har rätt att leva på samma ekonomiska standard som sina föräldrar. Samma princip motiverar institutet standardtillägg. HD:s argumentation i NJA 2013 s. 955 grundar sig på att barnet ska ha rätt att leva på en ekonomisk standard som inte alltför mycket avviker från den standard som den bäst ekonomiskt ställde föräldern har. Avseende standardtillägg uttrycks i praxis och förarbeten att barn efter en glidande skala kan göra anspråk på en högre standard för egen del ju bättre ställt föräldrarna har det i ekonomiskt hänseende. Vidare uttrycks att meningen med standardtillägget torde vara att barnets ekonomiska standard i huvudsak ska motsvara föräldrarnas.⁸²

Det anges uttryckligen i domskälen att det underhållsbidrag som är föremål för prövning är avsett att höja barnets standard till en nivå som motsvarar den bäst ekonomiskt ställde föräldern. HD uttalar att denna rättighet, i en situation där barnet bor växelvis hos sina föräldrar, är tillämplig även när barnet bor hos den förälder som har ett mindre ekonomiskt utrymme.

Domstolsförfarande i mål angående underhåll till barn är dispositiva. Hovrätten anger i sina domskäl i NJA 2013 s. 955 att de beräkningar som lagts

⁸² Se NJA 1985 s. 781 och prop. 1978/79:12 s. 105.

fram i målet inte innefattar anspråk på standardtillägg. Rätten kan därför inte ta ställning till huruvida standardtillägg ska utdömas.

Tidigare har en ordning enligt vilken underhållsbidrag ej ska utges vid gemensam vårdnad övergivits för en ordning där underhållsbidrag ska utgå vid gemensam vårdnad.⁸³ Vid tidpunkten för reformarbetet av FB:s underhållsregler år 1978 var uppfattningen att även om det var möjligt för föräldrarna att anordna den gemensamma vårdnaden så att barnet vistas ungefär lika mycket hos båda föräldrarna skulle barnet som huvudregel vistas mer hos den ena föräldern.⁸⁴ Det mönster som kan urskiljas i rättsutvecklingen talar, enligt min mening, för en ordning där barns ekonomiska villkor inte görs beroende av hur föräldrarna ordnar barnets boende.

Rättsfallet NJA 2013 s. 955 fastställer alltså att FB 7 kap. 6 § kan tillämpas för att ålägga en förälder med större ekonomiskt utrymme att betala underhållsbidrag till sitt barn. För tillämpning av FB 7 kap. 6 § ställs även, enligt bestämmelsens ordalydelse, krav på att försummelse av underhållsskyldigheten skett.

Singer anför i sin analys av NJA 2013 s. 955 att det kan bli problematiskt att fastställa en konkret försummelse av skyldigheten att utge standardtillägg.⁸⁵ Singer framhåller vidare att den förälder som har ett större ekonomiskt utrymme kan invända att kostnader som tillägget ska täcka redan har betalats.⁸⁶ Jag anser att denna problematik kan undvikas genom att tillämpa en reformerad metod för fastställande av standardtillägg. Det finns ett behov av en tydligare reglering som resulterar i mer förutsebarhet avseende fastställandet av standardtillägg. Hur detta kan uppnås återkommer jag till i kapitel 6.

⁸³ Prop. 1978/79:12 s. 2.

⁸⁴ Prop. 1978/79:12 s. 91.

⁸⁵ Singer, *Analys: Underhållsbidrag vid växelvis boende*, s. 5.

⁸⁶ Singer, *Analys: Underhållsbidrag vid växelvis boende*, s. 6.

En ordning enligt vilken barn kan erhålla standardtillägg vid växelvist boende kan i praktiken innebära följande. Boendeföräldern står kostnaderna för barnet under tiden barnet vistas hos den föräldern. Genom ett mer förutsebart system för fastställande av standardtillägg kan, när en av föräldrarna har ett större ekonomiskt utrymme, ett standardtillägg beräknas. Utbetalas inte detta standardtillägg anses den föräldern, enligt FB 7 kap. 6 §, ha försummat underhållsskyldigheten som följer av FB 7 kap. 1 §.

6 Analys och slutsatser

6.1 Omständigheter som beaktas vid utdömande av standardtillägg

I den bedömning som föregår ett utdömande av standardtillägg beaktas i första hand föräldrarnas inkomst. När en förälder har ett betydande inkomstöverskott, efter att förälderns andel av normalunderhållet avräknats, bör den föräldern anses ha ett så pass stort ekonomiskt utrymme att ett standardtillägg kan utdömas.⁸⁷ Denna del av bedömningen kan anses uppfylla kravet på att underhållet ska vara beroende av föräldrarnas ekonomiska förmåga.

Vidare ställs krav på att barnet ska kunna tillgodogöra sig standardtillägget. För att avgöra detta beaktas barnets ålder. Äldre barn anses i större utsträckning kunna tillgodogöra sig ett standardtillägg. Genom att beakta barnets ålder vid bedömningen görs standardtillägget avhängigt barnets behov.⁸⁸ Det kan dock konstateras att relativt låga krav ställts på barnets ålder och förmåga att tillgodogöra sig standardtillägget.⁸⁹

Huruvida ytterligare omständigheter ska beaktas vid bedömningen förefaller att variera mellan enskilda fall. Av de hovrättsavgöranden som presenteras i denna framställning framgår att rättstillämpningen avseende frågan inte är helt enhetlig. Samma slutsats stöds av Schiratzkis mer omfattande redogörelse över underinstansavgöranden angående standardtillägg.⁹⁰ Skälet till denna oenighet i rättstillämpningen är sannolikt att motiven till nuvarande

⁸⁷ Prop. 1978/79:12 s. 105, NJA 1985 s. 781.

⁸⁸ NJA 1985 s. 781.

⁸⁹ NJA 1995 s. 297.

⁹⁰ Schiratzki, s. 81 f.

underhållsbidragsreglering framhåller att frågan om standardtillägg ska avgöras efter en tämligen fri prövning.⁹¹

Det finns en negativ aspekt av den avslutande skälighetsbedömningen. Enligt min mening motverkar den till viss del uppnåendet av en enhetlig praxis på området, vilket var ett av motiven till reformen 1978. Detta resulterar i en oförutsägbarhet beträffande underhållsbidragets storlek. Denna oförutsägbarhet kan i sin tur bidra till att färre föräldrar kommer överens om ett korrekt underhållsbidrag utanför domstol.

En omständighet som i vissa fall har beaktats när frågan om standardtillägg ska avgöras är vilka faktiska kostnader barnet har för t.ex. fritidsaktiviteter.⁹² Huruvida faktiska kostnader ska beaktas eller ej får det anses råda delade meningar om. Faktiska kostnader har nämligen uttryckligen avfärdats i andra avgöranden.⁹³

Enligt min mening utgör det inte en önskvärd ordning att låta faktiska kostnader beaktas vid utdömandet av standardtillägg. En sådan ordning ställer krav på att barnets kostnader redan är etablerade. Den praktiska konsekvensen därav blir att barn med etablerade kostnader i större utsträckning har rätt till standardtillägg än andra barn. En förmån som följer av att ha en högre levnadsstandard och ett större ekonomiskt utrymme är att undgå begränsningar i fråga om vilka fritidsaktiviteter som är möjliga att ägna sig åt. Barn är ombytliga och deras fritidsintressen kan förändras. En ansträngd ekonomi föranleder ofta ett avstående från vissa kostsammare aktiviteter. I en högre standard bör ingå en rätt för barnet att etablera nya fritidsaktiviteter.

En ordning som innebär att faktiska kostnader styr standardtillägget riskerar dessutom att öka konfliktytan mellan föräldrarna. Låt säga att den ena föräldern gått med på att betala ett visst standardtillägg mot bakgrund av att barnet spelar golf. När barnet sedan slutar spela golf kan det föranleda att föräl-

⁹¹ Prop. 1978/79:12 s. 107.

⁹² NJA 1996 s. 134.

⁹³ Mål nr T 9563-13.

dern inte längre vill betala samma standardtillägg. Detta innebär att föräldrarna tvingas föra en ekonomisk diskussion varje gång barnet vill byta fritidsaktivitet.

Vidare blir beaktandet av faktiska kostnader problematiskt när ett barn har etablerat kostnader för fritidsaktiviteter som inte medför en fast månads-kostnad. Exempel på sådana aktiviteter är biobesök, shopping, kafébesök m.m. Dessa fritidsaktiviteter kan uppgå till höga belopp och kostnaderna kan variera mellan olika månader. Det blir därför svårt att fastställa ett standardtillägg utifrån sådana kostnader.

Ytterligare en omständighet som gör beaktandet av faktiska kostnader problematiskt är att det fastställda beloppet inte tar höjd för att barnet ska kunna välja att köpa produkter i ett högre prisskikt. Det bör, precis som hovrätten uttalade i mål nr T 3616-11, anses ingå i en högre standard att föräldrar vid inköp av kläder, skor och annan utrustning åt barnen kan välja produkter i ett högre prisskikt samt att barnen har rätt till en boendestandard som motsvarar den bidragspliktige föräldrarnas standard.

Principen om barnets bästa ska beaktas vid frågor om barns försörjning. Det anses vara förenligt med barnets bästa att barnet har en nära relation till båda sina föräldrar.⁹⁴ Genom att minimera konflikter mellan föräldrarna ökar chanserna för att barnet får en nära relation med båda sina föräldrar.⁹⁵ En vanlig orsak till konflikter mellan särlevande föräldrar är huruvida standardtillägg vid underhållsskyldighet ska utgå som ett fast belopp eller om föräldern istället ska betala för vissa fritidsaktiviteter.⁹⁶ Därför finns det, enligt min mening, ett behov av en mer tydlig och lättillämpad reglering för hur standardtillägget ska fastställas, som kan bidra till mer förutsebarhet.

För att bäst tillgodose standardtilläggets motiv, att barn ska ha rätt till en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar, bör standardtillägget fast-

⁹⁴ SOU 2011:51 s. 17.

⁹⁵ SOU 2011:51 s. 55.

⁹⁶ SOU 2011:51 s. 744.

ställas med föräldrarnas ekonomiska utrymme i beaktande snarare än barnets faktiska kostnader. Denna lösning är dessutom mest förenlig med principen om barnets bästa eftersom den minimerar konfliktytan mellan föräldrarna och därför bidrar till att barnet får en närmare relation till båda sina föräldrar.

I vissa av de hovrättsavgöranden som behandlas i denna uppsats beaktas av hovrätten i hög grad den bidragsskyldige förälderns inkomstöverskott efter det att barnets normalunderhåll avräknats. Storleken av standardtillägget gjordes beroende av hur stort inkomstöverskott föräldern hade.⁹⁷ Jag föresdrar denna ordning för fastställande av standardtillägg och anser att den resulterar i mer förutsebarhet.

Sammanfattningsvis framhålls följande. Enligt gällande rätt ska, i den bedömning som föregår ett utdömande av standardtillägg, hänsyn tas till huruvida det föreligger ett betydande inkomstöverskott hos den bidragsskyldige föräldern, efter att den förälderns andel av normalunderhållet har avräknats. Dessutom ska barnets ålder beaktas för att säkerställa att barnet kan tillgodogöra sig standardtillägget. I vissa hovrättsavgöranden har faktiska kostnader beaktats men enligt min mening utgör det ingen önskvärd ordning att lägga avseende vid faktiska kostnader. Jag anser att det, för att minimera konflikter mellan föräldrarna, finns ett behov av en tydligare och mer lättillämpad modell för fastställandet av standardtillägg, som resulterar i mer förutsebarhet än den nuvarande regleringen. En sådan reglering skulle förslagsvis kunna utgöras av en modell där standardtilläggets storlek är helt beroende av den bidragsskyldige förälderns inkomstöverskott efter avräkning av barnets normalunderhåll.

⁹⁷ Se t.ex. mål nr T 2746-12 och T 1105-10, i båda målen fastställdes standardtillägget till 600 kr och den underhållsskyldiges inkomstöverskott uppgick till ca 11 000 kr.

6.2 Vem av föräldrarna avgör vad standardtillägget ska användas till?

Enligt gällande rätt är det den förälder som bor tillsammans med barnet som förfogar över standardtillägget. Det är den föräldern som avgör vilka av barnets kostnader som standardtillägget ska användas till. I en situation där den föräldern har ensamt vårdnadsansvar för barnet är denna ordning att anse som befogad. Annorlunda blir det i de situationer då föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet.

När båda föräldrarna har vårdnad om ett barn har de båda bestämmanderätt i frågor som rör barnet enligt FB 6 kap. 13 §. Det kan därför anses orättvist att en av föräldrarna ska ha rätt att bestämma över vad standardtillägget ska användas till. Då föräldrarna har gemensam vårdnad och barnet bor hos endast en av föräldrarna kan det ändå anses motiverat att boendeföräldern, som tar större del i den faktiska omsorgen samt i större utsträckning deltar i barnets vardag, har bestämmanderätt över vilka kostnader standardtillägget ska användas till.

Allra svårast är det att motivera att endast en av föräldrarna ska förfoga över standardtillägget i en situation då barnet bor växelvis hos sina föräldrar. Båda föräldrarna tar då del i ansvaret och den faktiska omsorgen. Denna situation återkommer jag till i 6.3.3 i anslutning till att möjligheten att utdöma standardtillägg vid växelvist boende behandlas.

På försäkringskassans hemsida kan separerade föräldrar läsa att standardtillägget inte behöver betalas kontant. Det framgår att den bidragsskyldige istället kan betala för t.ex. barnets resor, hobbys eller liknande.⁹⁸ Beträffande lämpligheten av en sådan ordning kan konstateras att den visserligen bör resultera i att den bidragspliktige föräldern i större utsträckning kan på-

⁹⁸http://www.forsakringskassan.se/fk_apps/FKTextServletWeb/hjalptext?nyckel=UNBE.bau/UNBE.bau.steg4.hjalp_pop.uppgifter&nyttfonster=true (2014-10-15).

verka vad standardtillägget används till och därmed kanske känner sig tryggare i att standardtillägget kommer barnet tillgodo snarare än den andre föräldern. Dessvärre riskerar en sådan ordning verka konflikt drivande. Föräldrarna kommer behöva föra en ekonomisk diskussion varje gång barnet behöver pengar till den typen av kostnader som standardtillägget avser täcka. Ekonomiska diskussioner mellan separerade föräldrar har en tendens att resultera i konflikter. Jag anser därför att ett månatligt standardtillägg som är beständigt och oberoende av vilka faktiska kostnader barnet har den aktuella månaden är att föredra.

Den nyss förespråkade ordningen innebär emellertid att den förälder som erhåller standardtillägget blir den av föräldrarna som får avgöra vad standardtillägget ska användas till. Detta kan, som anförts ovan, anses vara obefogat när båda föräldrarna har vårdnadsansvar om barnet. Den förälder som har ett större ekonomiskt utrymme föredrar antagligen att själv få avgöra hur barnets behov av standardtillägg ska tillgodoses. Föräldern i fråga vill förmodligen hellre bjuda med barnet på en semesterresa än bidra till att barnet får en ny TV på sitt rum hos den andre föräldern.

Jag anser dock att strävan efter att minimera konflikter mellan föräldrarna är mer beaktansvärd än att upprätthålla en rättvisa mellan föräldrarna. Mindre konflikter mellan föräldrarna resulterar i sin tur i att barnet får en bra relation med båda sina föräldrar och således tillgodoses principen om barnets bästa. Dessutom bör det i högre grad bidra till att barn får en likvärdig standard som båda sina föräldrar.

Sammanfattningsvis kan konstateras att standardtillägget är avsett att täcka kostnader för barnets standardökning. Vilka dessa kostnader är kommer i slutändan avgöras av boendeföräldern eftersom det är den föräldern som emottar standardtillägget. Den nuvarande ordningen kan anses orättvis i vissa fall men framstår vid jämförelse med de alternativ som erbjuds som mest förenlig med barnets bästa.

6.3 Möjligheten att utdöma standardtillägg vid växelvist boende

6.3.1 HD:s domskäl i avgörandet om underhållsbidrag vid växelvist boende

Avslutningsvis återstår att besvara frågeställningen huruvida standardtillägg omfattas av möjligheten att, genom tillämpning av FB 7 kap. 6 §, ålägga en förälder att betala underhållsbidrag när barnet bor växelvis hos sina föräldrar. HD uttalade i NJA 2013 s. 955 att barn som bor växelvis hos sina föräldrar har rätt att erhålla ett underhållsbidrag från den förälder som har ett större ekonomiskt utrymme. Vid en jämförelse mellan de motiv som HD framhåller till stöd härför och de motiv som givit skäl för barns rätt till standardtillägg framgår stora likheter.

Avseende barns rätt till standardtillägg uttrycks i praxis och förarbeten att barn efter en glidande skala kan göra anspråk på en högre standard för egen del ju bättre ställt föräldrarna har det i ekonomiskt hänseende. Vidare framhålls att meningen med standardtillägget torde vara att barnets ekonomiska standard i huvudsak ska motsvara föräldrarnas.⁹⁹

Beträffande HD:s argumentation i NJA 2013 s. 955 kan konstateras att den grundar sig på principen att barn ska ha rätt att leva på en ekonomisk standard som inte avviker alltför mycket från den standard som den bäst ekonomiskt ställde föräldern har. HD uttalar att denna rättighet, i en situation där barnet bor växelvis hos sina föräldrar, är tillämplig även när barnet bor hos den förälder som har ett mindre ekonomiskt utrymme. Det anges uttryckligen i domskälen att det underhållsbidrag som är föremål för prövning är avsett att höja barnets standard till en nivå som motsvarar den bäst ekonomiskt ställde föräldern. Det faktum att barnen bor växelvis hos sina för-

⁹⁹ Se NJA 1985 s. 781 och prop. 1978/79:12 s. 105.

äldrar och att båda föräldrarna således tar del i den dagliga omsorgen kan föranleda att det underhållsbidrag som HD tar ställning till i NJA 2013 s. 955 faktiskt utgör standardtillägg. HD:s formulering av motiven till avgörandet talar för att det rör sig om standardtillägg.

Följande omständighet tyder dock på att HD inte uttalar sig om standardtillägg i sina domskäl. Domstolsförfarande i mål angående underhåll är dispositiva. I hovrättens domskäl i NJA 2013 s. 955 uttalas att de beräkningar som lagts fram i målet inte innefattar anspråk på standardtillägg och att rätten därför inte kan ta ställning till huruvida standardtillägg ska utdömas. Dessutom tar HD ingen hänsyn till barnets ålder, vilket är ett rekvisit för att standardtillägg ska utgå.¹⁰⁰ Enligt min mening kan det emellertid inte på den grunden uteslutas att rättsfallet NJA 2013 s. 955 omfattar en möjlighet att ålägga en förälder att betala standardtillägg vid växelvist boende.

6.3.2 Förenlighet med principen om barnets bästa

Det anses vara förenligt med barnets bästa att barnet har en nära relation till båda sina föräldrar och detta anses bäst kunna tillgodoses genom växelvist boende.¹⁰¹ Av förarbetena från år 1978 framgår att det är viktigt att underhållsbidrag ska kunna utdömas vid gemensam vårdnad eftersom en annan ordning skulle kunna leda till att föräldrarna avstår från gemensam vårdnad på grund av ekonomiska skäl.¹⁰² Det förefaller vara mer ändamålsenligt, ur perspektivet barnets bästa, att låta möjligheten att ålägga en förälder att betala underhållsbidrag vid växelvist boende, innefatta även standardtillägg. En annan ordning än den nyss föreslagna kan resultera i ekonomiska incitament för den förälder som har ett mindre ekonomiskt utrymme att motsätta sig växelvist boende.

¹⁰⁰ NJA 1985 s. 781.

¹⁰¹ Prop. 2005/06:99 s. 53

¹⁰² Prop. 1978/79:12 s. 91.

Tidigare har en ordning enligt vilken underhållsbidrag inte ska utges vid gemensam vårdnad övergivits för en ordning där underhållsbidrag ska utgå vid gemensam vårdnad.¹⁰³ Vid tidpunkten för reformarbetet av FB:s underhållsregler under år 1978 var uppfattningen att även om det var möjligt för föräldrarna att anordna den gemensamma vårdnaden så att barnet vistas ungefär lika mycket hos båda föräldrarna skulle barnet som huvudregel vistas mer hos den ena föräldern.¹⁰⁴ Det mönster som kan urskiljas i rättsutvecklingen talar för en ordning där barns ekonomiska villkor inte görs beroende av hur föräldrarna ordnar barnets boende. Detta bör, enligt min mening, gälla även standardtillägg.

Idag talar mycket för att rättsutvecklingen avseende växelvist boende, på samma sätt som inträffat avseende gemensam vårdnad vid avgörande av vårdnadsfrågan, ska resultera i att växelvis boende blir den vanligaste utgångspunkten när barns boende ska bestämmas.¹⁰⁵ Denna utveckling bör enligt min mening följas av möjligheten att utdöma standardtillägg vid växelvist boende.

En möjlighet att ålägga en förälder skyldighet att betala standardtillägg till sitt barn när barnet bor växelvis hos sina föräldrar är inte särskilt kontroversiell. En sådan ordning avviker inte nämnvärt från nuvarande rättstillämpning, enligt vilken ett omfattande umgänge hos den förälder som inte är boendeförälder inte förhindrar att umgängesföräldern kan bli skyldig att utge standardtillägg.¹⁰⁶

¹⁰³ Prop. 1978/79:12 s. 2.

¹⁰⁴ Prop. 1978/79:12 s. 91.

¹⁰⁵ SOU 2011:51 s. 177.

¹⁰⁶ Se t.ex. mål nr T 3616-11.

6.3.3 Rätt att förfoga över standardtillägget vid växelvist boende

Den annars gällande principen att boendeföräldern ska ta emot standardtillägget och avgöra vilka kostnader som standardtillägget ska användas till fungerar inte vid växelvis boende eftersom båda föräldrarna är boendeföräldrar. I NJA 2013 s. 955 uttalade HD att barn ska ha rätt att leva på en nivå som inte alltför mycket avviker från den standard som den bäst ekonomiskt ställde föräldern har och, vid växelvist boende, inte endast under den tid barnet bor med föräldern.

När detta ställningstagande omfattar även standardtillägg är den modell, som enligt min mening bäst tillgodoser målsättningen att barnet ska leva på en likvärdig ekonomisk standard och bidrar till minst konfliktyta mellan föräldrarna, att den mer bemedlade föräldern betalar ett månatligt standardtillägg till den föräldern som har ett mindre ekonomiskt utrymme.

När ett barn bor växelvis hos sina föräldrar tar båda föräldrarna del i den dagliga vården och omsorgen om barnet. Mot denna bakgrund kan det anses omotiverat att en av föräldrarna ska avgöra vilka kostnader barnets standardtillägg ska användas till vid växelvist boende. Som angivits ovan i avsnitt 6.2 är det dock den nyss förespråkade modellen som enligt min mening bäst tillgodoser principen om barnets bästa och principen om att barnet har rätt till en likvärdig ekonomisk standard som den bäst ekonomiskt ställde föräldern.

6.3.4 Tillämpbarheten av FB 7 kap. 6 § som stöd för att utdöma standardtillägg

HD fastställer i NJA 2013 s. 955 att den förälder som har ett större ekonomiskt utrymme kan åläggas att betala underhållsbidrag med stöd av FB 7 kap. 6 § till barn som bor växelvis hos sina föräldrar om barnet inte får det

underhåll som barnet har rätt till enligt FB 7 kap. 1 §. Standardtillägget är visserligen inte uttryckligen angivet i lagtexten men det anses ingå i det underhåll som barnet har rätt till enligt FB 7 kap. 1 §. Det underhåll som barnet har rätt till enligt FB 7 kap. 1 § avser underhåll i sin helhet, vilket innebär underhåll för såväl barnets grundbehov som för barnets behov av en ökad standard. HD anger inte någon inskränkning gentemot standardtillägg i sina domskäl i NJA 2013 s. 955. Om HD avsåg att prejudikatet skulle omfatta endast underhåll för barnets grundbehov hade HD rimligen uttryckt en inskränkning avseende omfattningen av FB 7 kap. 6 §. Detta bör enligt min mening innebära att en extensiv tolkning av rättsfallet medför att standardtillägg ska omfattas av möjligheten att ålägga en förälder att betala underhållsbidrag vid växelvis boende.

Vidare utgör bestämmelsen FB 7 kap. 6 § ett komplement till FB 7 kap. 2 § avseende skyldigheten att utge underhållsbidrag.¹⁰⁷ Bidragsskyldighet med stöd av FB 7 kap. 2 § avser underhåll enligt FB 7 kap. 1 § i sin helhet, inklusive standardtillägg. Detta föranleder att den bidragsskyldighet som åläggs förälder enligt FB 7 kap. 6 § också bör avse underhåll enligt FB 7 kap. 1 § i sin helhet, inklusive standardtillägg.

Enligt motiven till FB 7 kap. 6 § kan bestämmelsen användas som stöd för att ålägga styvföräldrar att betala underhåll. Det framgår även att styvföräldrars underhållsskyldighet huvudsakligen kommer att innefatta den standardhöjande delen av underhållsbidraget.¹⁰⁸ Standardtillägg anses alltså sedan tidigare omfattas av FB 7 kap. 6 §.

6.3.5 Kravet på försummelse i FB 7 kap. 6 §

För att underhållsskyldighet ska fastställas med stöd av FB 7 kap. 6 § ställs krav på försummelse. Hur detta rekvisit ska anses vara uppfyllt när det är fråga om en förälders skyldighet att utge standardtillägg ifrågasätts av

¹⁰⁷ Prop. 1978/79:12 s. 156.

¹⁰⁸ Prop. 1978/79:12 s. 167.

Singer.¹⁰⁹ Enligt min mening bör det vara möjligt att den förälder som har ett större ekonomiskt utrymme, endast genom att ha detta större ekonomiska utrymme, åläggs en skyldighet att betala standardtillägg enligt FB 7 kap. 1 §. Om den föräldern inte redan utger motsvarande standardtillägg uppfylls försummelsekravet i FB 7 kap. 6 §. Föräldern fullgör i så fall inte sin skyldighet att tillse att barnet lever på en likvärdig ekonomisk standard hos båda sina föräldrar. Jag anser att med ett större ekonomiskt utrymme följer ett större underhållsansvar.

Fastställandet av till vilket belopp, som en förälder är skyldig att utge i standardtillägg, för att ej anses vara försumlig enligt FB 7 kap. 6 §, kan föranleda viss problematik. Singer anser att det vore önskvärt med en möjlighet att ålägga en förälder att fullgöra skyldigheten att utge standardtillägg genom att stå för vissa precisa kostnader.¹¹⁰ Detta är ingen optimal lösning enligt min mening. En vanlig orsak till konflikter mellan särlevande föräldrar är, som nämnts ovan, huruvida standardtillägg vid underhållsskyldighet ska utgå som ett fast belopp eller om föräldern istället ska betala för vissa fritidsaktiviteter.¹¹¹ Principen om barnets bästa ska beaktas vid frågor om barns försörjning. Det anses vara förenligt med barnets bästa att barnet har en nära relation till båda sina föräldrar.¹¹² Genom att minimera konflikter mellan föräldrarna ökar chanserna för att barnet får en nära relation med båda sina föräldrar.¹¹³

I vissa av de hovrättsavgöranden som granskats i denna framställning framgår en tydlig koppling mellan den bidragsskyldige förälderns inkomstöverskott och standardtilläggets storlek.¹¹⁴ Enligt min mening innebär den lämpligaste lösningen att standardtillägget fastställs som en procentsats av förälderns inkomstöverskott, efter avräkning skett för underhåll avseende barnets

¹⁰⁹ Singer, *Analys: Underhållsbidrag vid växelvis boende*, s. 5.

¹¹⁰ Singer, *Analys: Underhållsbidrag vid växelvis boende*, s. 6.

¹¹¹ SOU 2011:51 s. 744.

¹¹² SOU 2011:51 s. 17.

¹¹³ SOU 2011:51 s. 55.

¹¹⁴ Se mål nr T 2746-12 och 1105-10, i båda målen fastställdes standardtillägget till 600 kr. Den underhållsskyldiges inkomstöverskott uppgick i båda målen till runt 11 000 kr och barnen var i åldrarna 6-9 år.

grundbehov. Denna modell, vilken även presenterats ovan, resulterar i mer förutsebarhet och minimerar konfliktytan mellan föräldrarna. Föräldrarna behöver inte diskutera enskilda kostnadsposter. Det innebär att standardtillägget i större utsträckning är avhängigt inkomsten som den mer bemedlade föräldern har.

I praktiken skulle nyss föreslagna modell innebära att boendeföräldern står kostnaderna för barnet under tiden barnet vistas hos den föräldern. När en av föräldrarna har ett större ekonomiskt utrymme kan ett standardtillägg beräknas. Betalar föräldern inte detta standardtillägg anses den föräldern enligt FB 7 kap. 6 § ha försummat den underhållsskyldighet som följer av FB 7 kap. 1 §. Genom denna mer förutsägbara modell för fastställande av standardtillägg kan den föräldern med ett större ekonomiskt utrymme underlåta att försumma sin skyldighet att utge standardtillägg.

Visserligen kan en sådan ordning anses olämplig ur rättvisesynpunkt. Båda föräldrarna är boendeföräldrar när barnet bor växelvis hos dem och båda föräldrarna tar således del i den faktiska omsorgen om barnet. Att låta den ena föräldern ensam bestämma över vad standardtillägget ska användas till kan då anses olämpligt. Denna nackdel kompenseras dock av det faktum att ett bestående standardtillägg, som är fastställt mot bakgrund av en förälders inkomstöverskott, i förlängningen bör minska konfliktytan mellan föräldrarna samt främja barnets kontakt med båda sina föräldrar.

Ytterligare en betänklighet gällande den förespråkade modellen för fastställande av standardtillägg är att summan, som ska utgå i standardtillägg, i vissa fall kan anses olämplig. När en förälder har ett synnerligen högt inkomstöverskott kan tillämpandet av en given procentsats resultera i väldigt höga standardtillägg. Som exempel kan det resultera i att en tvååring har rätt till en synnerligen hög månatlig summa från sin förälder. Trots att denna modell faktiskt bäst tillgodoser målsättningen att barn ska ha rätt att leva på en likvärdig ekonomisk standard som sina föräldrar anser jag att ett tak bör

införas för hur högt standardtillägg ett barn har rätt till. Beroende av barnets ålder kan olika maxbelopp tillämpas.

Enligt min mening är det förenligt med principen om barnets bästa att en förälder kan åläggas att betala standardtillägg till ett barn som bor växelvist samt att en mer förutsebar modell för fastställande av underhållsbidrag tillämpas istället för den nuvarande modellen.

6.3.6 Sammanfattning

Sammanfattningsvis framhålls att HD, genom domskälen i NJA 2013 s. 955, inte uttryckligen anger huruvida möjligheten att ålägga en förälder att betala underhållsbidrag vid växelvist boende ska omfatta standardtillägg eller ej. Mot bakgrund av HD:s formulering avseende motiven bakom att barn som bor växelvist ska ha rätt till underhållsbidrag, utformningen av det regelverk som omgärdar standardtillägget, motiven till regelverket samt principen om barnets bästa är det min uppfattning att standardtillägg ska anses omfattas av avgörandet och således kunna utdömas vid växelvist boende med stöd av FB 7 kap. 6§.

Konstaterandet av en förälders försumlighet att betala standardtillägg, vilket krävs för att FB 7 kap. 6 § ska kunna tillämpas, kan bli problematiskt med gällande rätts modell för fastställande av standardtillägg. Ett enklare och mer enhetligt tillvägagångssätt för att fastställa standardtillägg skulle möjliggöra en ökad förutsebarhet av hur mycket en förälder ska betala i standardtillägg för att inte anses försumlig. Enligt min mening bör standardtillägget beräknas som en procentsats av förälderns inkomstöverskott, efter att underhåll motsvarande barnets grundbehov avräknats. En sådan modell skulle även verka konfliktminimerande eftersom föräldrarna, när de ska fastställa standardtillägg, inte skulle behöva diskutera finansieringen av barnets standardhöjande kostnader.

Käll- och litteraturförteckning

Artiklar

Singer, Analys: Underhållsbidrag vid växelvist boende, InfoTorg 2014-02-21, hämtat den 14 oktober 2014.

Litteratur och myndighetspublikationer

Bejstam & Wickström, Underhållsstöd och underhållsbidrag, första upplagan, Norstedts juridik 1996.

Peczenik, Juridikens teori och metod, första upplagan, Norstedts juridik 1995.

Saldeen, Barn- och föräldrarätt, sjunde upplagan, Iustus förlag 2013.

Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, andra upplagan, Norstedts juridik 2007.

Schiratzki, Rättvist underhållsbidrag till barn, första upplagan, Iustus förlag 2005.

Socialstyrelsen, SOSFS 1989:6 Underhållsbidrag till barn. Allmänna råd från socialstyrelsen (upphävd).

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1978/79:12 Underhåll till barn och frånskilda.

Prop. 1999/00:118 Underhållsstöd vid växelvis boende.

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler.

Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.

Statens offentliga utredningar

SOU 2011:51 Fortsatt föräldrar – om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull.

Departementspromemorior

Ds 2014:27 Ökat stöd för underhållsreglering.

Övrigt

Elektroniska källor

Försäkringskassan, Hjälp och information, hämtad den 15 oktober 2014 från:

http://www.forsakringskassan.se/fk_apps/FKTextServletWeb/hjalptext?nyckel=UNBE.bau/UNBE.bau.steg4.hjalp_pop.uppgifter&nyttfonster=true

Lagkommentar till FB 7 kap. 6 §, hämtad från Karnov juridik den 31 oktober 2014.

Lagkommentar till SFB 19 kap. 2 §, hämtad från Karnov juridik den 31 oktober 2014.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1985 s. 781

NJA 1995 s. 297

NJA 1996 s. 134

NJA 1998 s. 267

NJA 2013 s. 955

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Mål nr T 3616-11

Mål nr T 2746-12

Svea hovrätt

Mål nr T 725-11

Mål nr T 5723-12

Mål nr T 8195-10

Mål nr T 10249-10

Mål nr T 9563-13

Hovrätten för Övre Norrland

Mål nr T 1105-10